

81.469

OSZK

OSZK

OSZK

81469

DALINT GYÖRGY

AZ ÁLLATOK
DICSÉRETE

ATHENAEUM

BÁLINT GYÖRGY

AZ ÁLLATOK
DÍCSÉRETE

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ATHENAEUM KIADÁSA
BUDAPEST, 1938

A SZERZŐ EGYÉB MUNKÁI:

STRÓFÁK (1929)

AZ IDŐ RABSÁGÁBAN (1935)

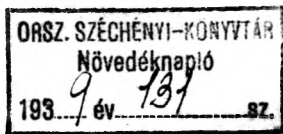
JÉGTÁBLÁK, KÖNYVEK,

KOLDUSOK

(1937, Athenaeum)

81469

A középkor megvetette az állatot és különféle bűnök jelképét látta benne.

Napjainkban sokan a másik végletbe esnek és azt mondják, hogy az állat tisztább és erényesebb mint az ember.

Óvakodjunk az ilyen túlzásoktól és főképpen hagyjuk békében az állatokat.

Ne bánjunk velük sem kényszermunkára ítélt fegyenceek, sem elkényeztetett csecsemők módjára és ne készítsünk lelki életükről együgyű elméleteket.

Vegyük végre tudomásul: az állat nem rossz és nem jó; az állat állat.

Emberi jellemvonásokat bajos rájuk húzni. Amikor La-

fontaine megírta meséit, nem akart hű állat-jellemrajzokat adni; állatai különböző emberi tulajdonságok allegóriái csupán.

A macska nem ravasz, a nyúl nem gyáva, a liba nem buta, a galamb nem szelíd, az oroszlán nem a vadon királya és a méh nem nyárspolgár.

Nyugodjunk bele, hogy egészen más síkon mozognak, mint az ember és tulajdonságaik is egészen mások.

Egy előnyük mindenestre van az emberrel szemben: nem ismerik a nagyképűséget.

Még a viziló sem nagyképű: ő csakugyan nagy.

Minden állat őszinte és »nem ad mást, csak milényeget«.

Ez, sajnos, egyre nehezebben sikerül az emberek között.

Minden lehetőt megteszünk, hogy az állatokat kiforgassuk

eredeti mivoltukból és a magunk képére formáljuk őket.

Ez az áthasonítási törekvés olyan erős, hogy végül még meg is esszük a legtöbb állatot.

Ez a kis könyv az ember és az állatok bonyolult kapcsolatáról számol be, személyes élmények alapján.

Nem tagadom, kissé elfogult vagyok az állatok javára. Mély közvetlenségük, bölcs és gyakran fájdalmas ösztönösségük szinte bűvölően hat rám.

Tulajdonképpen nekik írtam ezt a könyvet. Rendkívül érdekelne a kritikájuk; félek, hogy hiába.

SIRÁLYOK

Tudomásul kell venni: sirályok is élnek Budapesten. A Lánchidat röpködik körül néha, kemény szárnyesapásokkal, éleseket rikoltva. Arcuk, ha közelrepülnek hozzánk, komoly, lábukat kifeszítik és morzsákat kapnak el, miket a hídról dobnak feléjük. Vannak emberek, kik ezzel szórakoznak és ez meglepő. (Miért éppen a sirályok etetése szerez nekik örömet, mikor résztvehetnének szép galamb-lövőversenyeken is? Van még olyan öröm is, ami senkinek sem okoz fájdalmat?)

A sirályetetők csendben állnak egymás-mellett a Lánchídon, mint a horgászok a Szajnahidakon. Nagy ívben hajítják a morzsákat a levegőbe, mely most csupa mozgás. Feszült izmokkal, kiterjesztett szárnnyal suhannak a fehérszürke madarak a morzsák után. Süvöltve hullanak utánuk, mint öntudatos kövek. Jeges mélység felé zuhannak szédülés nélkül, eredményesen. Figyeltem az

arcukat : semmi izgalom, semmi kétely. Szemük mozdulatlanul szegződik a cél felé. Egymás röpíveit keresztezve, hidegen surroganak a hidegben. Néha egy pillanatig hintázva megpihennek a zöld vízlapon. Hangjuk csunya, merész és idegen.

Az ételdarabok ideges, bizonytalan kezekből hullanak feléjük. Ezek a kezek dolgoznak, intenek, követelnek, kérnek, imádkoznak, számolnak, simogatnak és töprengenek egész nap. A sütemény, melyből morzsákat tépnek a sirályoknak, forró műhelyekben készül, verejték és sóhajok között. Lapuló, néma mezőkről jut el a műhelyekbe és zörgő utcákon át a műhelyekből az otthonokba. Kín és haszon tapad hozzá a hosszú út alatt. A sirályok nem tudnak erről. Fehér hóból és szürke jégből van a testük s az emberszem, míg röptüket követi, szédülni kezd és fázni. Üveges, halk nessel mozog előre fagyos testvérük, a folyó. Köröskörül a város lélekezik nehezen. Korom és felelősség, csikorgó vasak és szorongó kínok nehezítik lélekzetét. Élete esapzott, kérdéses és tisztátalan.

Miért fogadják el a sirályok a morzsákat ? — töprengnek a híd korlátjára hajolva.

Egyáltalában : miért jönnek közénk? Miért röpök rajuk körülöttünk, mint megfegyhetetlen hasonlat egy népdal elején? Körül nézek és úgy érzem, látogatásuk megtiszteltetés. Tökéletesebbek mint mi és nincs szükségük ránk. Ügyetlen morzsáink nélkül is megélnek, mert szemük és esőrük éles, ha ragadozva lecsapnak a víztükörré. Mégis itt vannak néha, mintegy átutazóban, leereszkedően, hozzáférhetetlenül. Itt vannak és tiszták és bőlesek maradnak annyi köz- és magánépület között. Itt vannak és a morzsák sem fertőzik meg őket : esznek az ételünkből, de nem süllyednek le közénk. Problémáink, melyek morzsadobálás közben is eltöltenek minket, nem fröccsennek rájuk. Szinte mozdulat nélkül lövelik magukat a mélybe és a magasba, mialatt mi egy síkban, laposan élünk, kapkodón és ingerülten. Bennük minden szép és harmonikus — mi viszont bent vagyunk a cím- és lakjegyzékben. Ők szállnak — mi átszállunk. Ők a sirályok, mi vagyunk a lakosság. Ezen már nem lehet segíteni, nincs remény szerepcsereére. Belőlük, ha valaki kalitkába fogná, megfertőznék és megtörnék őket, talán jó lakosok válnának —

de milyen sirályok lennének belőlünk? Reménytelen a dolog és szerény morzsáink talán áldozati ajándékok, miket a felsőbb lényeknek ajánlunk. Elfogadják részvét és barátság nélkül, mint az antik istenek. Részvét és barátság nélkül, félelem és undor nélkül, problémák és gyengeség nélkül keringenek köztünk — köztünk és mégis mérhetetlen messzeségben. Irígyen és zavartan nézzük őket, aztán órára pillantunk ijedten : hátha lejárt már az átszállójegyünk.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Éjjel után bejött a kutya. Addig irodalomról folyt a szó, mint rendesen. Az ismert regényíró stílusáról beszéltek, mely csaknem hűvösen szabatos és mégis nyugtalanító.

— Leír egy bőröndöt, vagy egy hajkefét, — mondta valaki — egészen egyszerű bőröndöt és teljesen szabályos hajkefét : és az ember mégis fél ezektől a tárgyaktól. Leonid Andrejev, mint Tolsztoj megjegyezte róla, mindig meg akarja ijeszteni az olvasót, de az nem ijed meg. Ez a regényíró viszont csaknem szárazon közöl valamit és az olvasó mégis beleborzong.

Késő volt már, elég nagy láрма töltötte be a szobát és a beszélgetők nem sokáig időztek egy tárgynál. Vannak néha társalgások, amelyek olyanok, mint mikor az ember nyugtalanul játszik a rádióval és fontosnak tartja, hogy az est folyamán minden állomást érintsen egyszer, még Kalundborgot és Rejkiavikot is. Miért fontos ez és miért éppen ma? — erre

senki sem tud felelni. De azért mindenki vigyáz, hogy egyetlen állomás se maradjon ki és még a rövidhullámoknak is utánanéznének, ha a készülék lehetővé tenné. Ugyanígy utánanézték aznap este Knut Hamsunnak, akiről különben már nagyon rég nem beszéltek; Kosztolányi műfordításainak; a »Halottak élén« utolsó verseinek; André Gide pálfordulásainak; a Petőfi-típusú és az Arany-típusú költők látszat-ellentéteinek és általában mindazoknak a kérdéseknek, melyeket sürgősen érinteni kell, mert lehet, hogy holnap már késő lesz, tekintettel arra, hogy úgynevezett történelmi időket élünk, sajnos.

Volt egy kérdés, mely állandóan visszatért és megzavarta a többi tisztázását, váratlanul és makaesul, mint Budapest I. és közvetítő állomásai. Ez a művészi kifejezés kérdése volt. Mi az oka annak, hogy minden a kifejezésen múlik, hogy végeredményben ezen és nem csupán a gondolatokon fordul meg, hogy művész vagy-e vagy műkedvelő? Miért megrázóbb a szűkszavú egyszerűség a pátosznál — és miért kell néha mégis pátosz is: a döntő lelkiállapotok, a végzetes fordulatok kemény, belső pátosza? Miért kell az írónak

egyszerűen beszélnie és hol van az a veszélyes határterület, ahol az egyszerűség összeér a banalitással? Milyen szerepet kap a kifejezésnél a spontán élmény és milyet a formáló öntudat? Miért tudott a »Vojtina« malacutánzó mutatványosa jobban sivítani, mint maga a malac? Mi minden kell a »maradéktalan« kifejezéshez és elérhető-e valaha teljesen? Mindenki többé-kevésbé egyszerre beszélt, egymás szavába vágva, egymás ötleteit tovább fűzve. Az egész nagyon izgalmas volt és meglehetősen hiábavaló. Ekkor jött be a kutya.

Először kevés feltűnést keltett. Vannak pillanatok, amikor a valóság nem érdekes. A kutya csendesen megállt a szoba közepén és előzékenyen figyelt. Bizonyos fokig drótszőrű volt és bizonyos fokig foxi. Meghatározhatatlan keverék volt, nem viselte egyetlen tiszta faj egyenruháját sem. Létrejötté körülhatározottan nagyobb szerepe volt az élménynek, mint a körültekintő formagondnak. De — bár egyik ebműfajba se lehetett skatulyázni — formája mégis szép volt: nyugtalan és mégis harmónikus, szabályellenes és mégis tisztavonalú. Jóindulatú türelemmel hallgatta egy ideig a vitatkozókat és észrevehetően unat-

kozott. Végül a háziak valamelyike szájharmónikát illesztett ajkához és halkán, röviden belefujt. A kutya ekkor kérő-állásba helyezkedett és hosszan elbődült.

A vitatkozók torkára forrtak az esztétikai kérdések. Egy-két makacs hasonlat és idézet felröppent még ugyan, de aztán reménytelenül lehullott. Nem hallatszott többé más, mint a két lábon álló kutya bőgése. Az elnémult beszélgetők sápadtan nézték az üvöltő állatot. Egyenletesen, modulációk nélkül áradt torkából a hang. Vészes volt ez a hang és szűnni nem akaró. Mindenki láthatta, hogy az egész csak begyakorolt produkció, mellyel a kutya és gazdája már sokszor lepték meg a vendégeket. De azt is érezhette mindenki, hogy a kutya számára ez mégis több egyszerű »számnál«. A harmónika jeladása és a szórakoztató szándék csak ürügy volt a kutyának, hogy ezt a hangot hallathassa. Sötéten, eszelősen szállongott az üvöltés a dohányfüstben, a modern festményekkel ékesített falak között. Vadul birtokába vette az egész szobát, véresen és ellenállhatatlanul, mint egy váratlan szuronyroham. A vendégek megkövülten ültek helyükön és behúnyták szemüket. A hang

egyre erősebben szólt és egyre fenyegetőbben, mintha a föld mélyéből vagy egy halálra sebzett, de mégis, azért is eleven testből jönne. Érezni kellett, hogy a legnagyobb élmény van mögötte, a legnagyobb keserűség, ami már nem is tudja meghatározni, vagy körülírni magát, hanem teljes egészében hanggá válik és mint a megvakított Sámson, nekiront az oszlopoknak. Érezni kellett, hogy e vonítás mögött nincs fegyelem, de nincs szabadság sem. Hogy ez a hang megszülethessen, ahhoz valamikor ismerni kellett a szabadságot, aztán végkép elveszteni és aztán nagyritkán egy-egy válságos pillanatban reménytelenül újra megkívánni. E pillanatok látszólag szabályszerűek és ürügyük a mutatvány. De ami a mutatvány fegyelmezett kereteiben történik, az ennek a kutjának legbensőbb és legfájdalmasabb ügye. Olyan benső és olyan fájdalmas, hogy az egyik vendég zavarában levert egy kávésesészét az asztról. Az edény éles esőrömpöléssel darabokra tört a padlón, a kutya hirtelen abbahagyta riasztó énekét és mintha mi sem történt volna, illedelmesen lehasalt, a vendégek pedig mormogva elővették órájukat, majd sietve és kissé zárkózottan elköszöntek.

Kipányvázott kutyák üldögélnek délutánonként a kávéházak korlátaai előtt. Kint ülnek a járdán, mert a korláton belül nem foglalhatnak helyet, az ismert rendelet értelmében. A korláton belül : az már szent hely, a kávéház exkluzív földje, ahová kutyáknak, sőt — hogy szabatosabbak legyünk — ebeknek tilos a bemenet. Erről sok vita folyt egy időben, mint tudjuk. Ha jól emlékszem, a polémia aznap dült a leghevesebben, amikor Almeriát ágyúzták a tengerről. De ez persze csak véletlen.

A vitához nem tudtam hozzászólni, mert nincs kutyám és kávéházba is nagyritkán megyek. De ha elnézem a kipányvázott ebek többségét, csodálkoznom kell : miért kifogásolja ezeket a kávéházi vendégek egy része? Tisztátlannak vagy veszélyesnek találják őket? Ezeket? Hiszen még csak állatiasnak sem mondhatók. E különös drótszőrű vagy selyem-

szőrű stílustörekvések alig emlékeztetnek kutyára, vagy egyáltalában állatra. A régimódi, egyszerű kutyák nemes szépségét, életerős könnyedségét, üde humorát már csak nyomokban találjuk meg náluk.

Az ember mozgó és szomorú kaktuszkülönlegességeknek nézné őket. Vagy furesza szobroknak. Amikor néhány évvel ezelőtt divatba jött a népszerű »modern« kerámia, a buzgó agyagművészek nagy kedvvel szobrottak torz kutyaparódiákat. A legújabb nagyvilági kutyák már régen túlhaladták a kerámikusok ideges képzelőerejét: ezek a kutyák már szoborparódiák. Rejtelmes és előkelő tenyésztők tervezik őket és minden második évben meglepik a világot valami különös, valószínűtlen, hasábalakú vagy gömbölyded-göresös figurával, mely néha még ugatni is tud, nagyon méltányos esetekben. A műalkotások itt állnak megtervezve és nagyon kedvetlenül. Nem tudják, mit kezdjenek e problematikus világban, mely kajánul megstilizálta őket. A legtöbbben még a sarokkövek és lámpaoszlopok használatával sincsenek egészen tisztában. Állatorvosok szerint szervezetük gyenge, degenerált, könnyen hajlanak

olyan betegségekre, melyek azelőtt csak embereket támadtak meg, például a neurózisra, melynek minden válfaját megtalálni náluk, a hisztériától a kisebbrendűségi érzésig. Eddig még nincs rá adat, hogy verseket és novellákat is írnának, de attól tartok, hogy ez csak rövid idő kérdése.

E kutyák, e bánatos kultúrebek, azt hiszem, nyugodtan helyet foglalhatnak minden művelt család asztalán. Máshová úgysem valók, »kint az életben« nem tudnák megállni a helyüket. Én, mint őszinte és régi állatbarát közönyösen megyek el mellettük. Nem; ezek, sajnos, nem állatok. Az emberek kiszűrtek, elpárologtattak belőlük minden egészséges, mély és nyugtalanító állatiságot. Ha állati lények meleg és erős közelségére vágyom, legfeljebb csak a macskákhoz fordulhatok vagy a lovakhoz. Néha sokáig, boldogan tudom nézni a lovakat, amint a járda mellett állnak, lehajtott fejjel. Csodálatos szemük mély és megvető pillantását úgy élvezem, mint valami erősítő, üdítő italt. Illatuk, ha jól meggondoljuk, nem kellemes, mégis örömmel tölt el és valami ősbibb, spontánabb, igazabb élet híradását hozza. Megmagyaráz-

**hatatlan nosztalgia fog el mellettük, honvágy,
holott sohasem éltem falun. Magam sem tu-
dom, milyen hon vágya ez : talán a nagy,
közös szabad őshazáé, melyből mindnyájan
hűtlenül és ostobán kivándoroltunk ötven-
vagy százezer évvel ezelőtt.**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A helyiség, ahol a gyilkosság történt, üresen áll, a vérnyomokat, ha ugyan még vannak, fűrészpor takarja el a néző tekintete elől. Semmi jel, semmi külső nyom nem árulja el, mi történt itt alig egy héttel ezelőtt. Mély esend van, egyenletesen hullik az eső, rendíthetetlen nyugalommal csillognak a vékony acélrácsok.

A gyászos emlékü, üres ketrectől jobbra lakik az áldozat özvegye, a puma. Bágyadtan nyúlik el a fűrészporban, finom macskafejét a néző felé fordítja. Ferde, sárga szemében mérhetetlen unalom, megvetés és szomorúság. Elvesztett párját sajnálja-e vagy önmagát? — nem lehet tudni. Nagyjából egyre megy, hiszen önmagát is már régen elvesztette. Lehet, hogy semmit sem sajnál, mert a sajnálathoz is energia kell és az életkedvnek legalább az emléke. Nézi a nézőt, nézi a rácsokat, nézi az

esőt, beszívja a deszkák és a fűrészpor szagát, majd lassan behúnyja a szemét.

A gyilkosság színhelyétől jobbra lakik a tettes. A párduc ugyanúgy hever, mint a puma, melynek hitvestársát megölte. Fel-tűnő a hasonlatosság : a gyilkos éppen csak hogy egy kicsit nagyobb és természetesen fol-tos is. Egyébként minden megegyezik, a fej-tartás, a méla tekintet, a szemlehúnyás. Ez hát a gyilkos és az, amott, az áldozat gyászoló élettársa. Ha nem ismerném pontosan az ese-ményeket, fordítva is gondolhatnám : az ál-mos puma is lehetne gyilkos és az álmos pár-duc is lehetne özvegy. Vagy a következő ket-recben a fekete párduc, mely gyűrötten, pu-hán hever a mennyezet közelében egy kis polcon. Néhány üveg befőtt, vagy a Pallas-lexikon sem pihenhetne jámborabbul a pol-con, mint a világ legvadabb bestiája, a fekete párduc. Elomló, szinte anyagtalan fekete tö-meg, csak a szeme világít, mint két tolvaj-lámpa a sötétben. Egy perc múlva ő is lehúnyja a szemét, szinte csak azért, hogy ebben a le-írásban sok legyen az ismétlés. Mind lehúny-ják, a többiek is, a szumátrai királytigrisek, a fogságban született borjúmagyságú oroszlán-

kölykek és a tarka jaguárok. Mind búskomorak szűk, rácsos odúikban. Vajjon azért élnek ilyen rideg cellákban, mert vadak, vagy azért lesznek időnként vadak, mert ilyen helyen élnek? Annyi bizonyos, hogy ebben a kertben ők a mostohagyermek. A vizilócsalád olyan derűsen üdül tágas uszodájában, mint egy jóltáplált terézvárosi familia a nagymarosi strandon; az elefántok kényelmesen sétálnak a szabadban és apró pénzügyeikkel foglalkoznak; a majmok, amennyire lehet, társadalmi életet élnek; a krokodilusok elnyúlva tünődnek a vízben, páfrányok között, úgy mint otthon és a hevesebbek minden negyedórán izgatottan hunyorítanak egyet. A kert kényelmes, levegős, »komfortos«, mint egy jó panzió. A legtöbb állat úgy él itt, langyos lustálkodásban, mint a nyugdíjasok. Csak a nagy vadak, a nagy foltos és csíkos macskák élnek fegyencek módjára. Nekik jutott a legridegebb, legszűkebb lakhely, melyben még megfordulni is alig tudnak. Nap nem süt rájuk, sétálni nem mehetnek. Nyugdíjas krokodil és rab párdúc: hol itt az igazság?

Ezt természetesen csak én kérdezem és

nem az érdekeltek. Az érdekeltek nem kérdeznek semmit, csak hevernek lomhán a fűrészpörban és nagy ritkán, egyszer tíz vagy tizenöt évben, felugranak és átharapják egy másik fogoly torkát. Utána megint révetegen nézik a rácsokat esztendőkön át. Mi az értelme az ilyen hirtelen gyilkosságnak? Ez volna a nagy tiltakozás, ez volna a szabadság követelése, ez volna a helyreigazító nyilatkozat, mely szerint minden látszat ellenére még mindig fenntartják elveiket? Ez volna Afrika vagy Ázsia elkésett és eltévedt szava annyi kihalt és kopár esztendő után; ez volna a váratlan lelkiismeretfurdalás, mely egyszerre felkavarja az árulás és a megalkuvás sűrű, vastag közegét?

De akkor miért éppen a legkisebb ellenállás irányában nyilatkozik meg, csalódásig hasonló rab-társak ellen? Más célpontot nem tudnak találni? Kipróbálták már erejüket a rácsokon, vagy a rácsok rácsain és mindazonkon a korlátokon, melyek keresztül-kasul húzódnak az egész kerten és az egész világon? Próbálták már karmaikat, fogaikat és izmaikat egyesíteni? Megkérdezték már maguktól, hogy hol az igazi ellenség?

A gyilkos párdue nem ad feleletet e kérdésre és megadóan bóbiskol a vég nélkül zizegő eső ritmusára. Az örök nem értik, mi történhetett vele azon a drámai napon, hiszen különben mindig szelíd, mint egy házimaeska és evés után gyakran meg is nyalja a kezüket.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELEFÁNT

Minden emberi szolidaritásom ellenére is kénytelen vagyok kijelenteni: úgy kellett annak a birkózóbajnoknak, akit a cirkuszi elefánt földhözteremtett! Cseppet sem sajnálom, amiért a haragos állat megfenyítette. A birkózóbajnok, aki ugyanabban a cirkuszban lép fel, ahol az elefánt, tréfából paprikásszalonnával kínálta meg és védett helyéről jót mulatott megdöbben és elkeseredett prüsszkölésén. Amikor egy hét múlva ismét a közelébe került, a vastag bőre ellenére is érzékeny elefánt megismerte és megbüntette inkollégiális eljárásáért. A paprikásszalonna furesa propagálója komoly verést kapott az elefánttól. Őszintén remélem, hogy ez a lecke használt neki és máskor majd jobban megnézi, hogy kit kínál meg az egyébként kitűnő, ízes étellel.

Mert bármilyen világnézet alapján álljunk is, egy kérdésben, azt hiszem, mindnyá-

jan egyetértünk : elefántnak paprikásszalonnát adni elveteműtség. Az emberek nagy találékonysággal és alapossággal kínozzák egymást és rabszolgaikat, az állatokat, de nem hinném, hogy a kegyetlenkedésekben oly gazdag világtörténelem során már másnak is eszébe jutott volna elefántot paprikásszalonnával etetni. Ennek a nerói ötletnek szerzősége eddigi adataink alapján, a méltán póruljárt birkózóbajnokot illeti. Nem ismerjük a múltját, milyen kapcsolatai voltak más állatokkal, de a történtek után még azon sem lepőd-nénk meg, ha egyszer kiderülne róla, hogy szegedi halászlét adott egy fókának, vagy szilvágombóccal tömte tele egy kenguru erszé-nyét. Nyugodtan tehetne ilyesmit, mert a közép-európai törvények nem üldözik komolyan a szadizmus leggyávább fajtáját, az állatkin-zást, maguk az állatok pedig nem mind olyan haragtartók és erélyesek, mint az elefánt.

Nincs szomorúbb jelenség, mint az elefánt, amely barátságos indiai őserdők helyett kietlen európai varietékekben keresi meg a kenyerét. Nincs szánalmasabb és megszégyení-tőbb, mint a lelkibeteg, szelíd vadállat, amint

kétlábra áll a porondon és kínos erőlködéssel, beléjevert fegyvelemmel utánoz esetlen emberi mozdulatokat. Valami siratnivaló kiszolgáltatottság és reménytelenség van az ilyen elefánt apró szemében és széles pálmalevél-fülében. És egy ilyen megkínzott, agyonterrorizált, valószínűleg titkos kisebbségi érzésben szenvedő elefántot kínált meg paprikásszalonnával a kedélyes díjbirkózó, hogy ijedtségén és bosszankodásán mulasson! Teljesen eltekintve attól, hogy miért kellett éppen egy ilyen jó és kellemeseledelt kínzóeszköznek használni, felmerül egy másik, súlyosabb kérdés is: miért éppen egy rab elefántot tett meg tréfálkozása tárgyává ez az ember? Ha én birkózóbajnok lennék és amellett ilyen jó humorom volna, egészen más ellenfeleket és áldozatokat választanék magamnak.

Nem is volna nehéz a választás. Éppen elég gúnyolni való van mindenütt és a gúnyolódás egyre veszélyesebb foglalkozássá válik. Ha valakinek megvan hozzá az ereje és módja, reggeltől estig törheti a borsot, illetve a paprikát a legkülönbözőbb ormányok alá. Izgalmas dolog ez, mert nagyon érzékenyek ezek

az ormányok és nagyon vadul csapnak le, ha tiszteletlenséget szimatolnak. Előretolt, agresszív agyarak támogatják őket megtorló és üldöző tevékenységükben s a hatalmas lábak irtózatossúllyal taposnak a gúnyolódókra. Csupa remek alkalom, jókedélyű és merész birkózóbajnokok számára.

A fogoly elefánttal fölényeskedni persze könnyebb, majdnem olyan könnyű, mint a haldokló oroszlánba belerúgni. A birkózó is a kényelmes megoldások híve, úgylátszik; amit sohasem mert volna megtenni a dzsungel szabadonjáró óriásával, azt kedélyesen megengedte magának a cirkusz mélabús és félszeg rabjával szemben. Sajnos, egy kissé elszámította magát: az elefánt, a Bourbonokkal ellentétben, tanult és nem felejtett. Büntető ormánya akkor sujtott le, amikor a paprikás ember már nem is gondolt rá. Ismétlem, teljesen igazságosan. Ha az emberek igájában küszködő állatok már az újságolvasást is megtanulták volna, osztatlan örömmel értesülnének az elefánt gerinces eljárásáról és százszámra küldenék neki az üdvözlő sürgönyöket. Talán még a legbékésebb kanárimadarak sem tudnák kivonni magukat az általános

**emelkedett hangulatból, sőt, még a hűvös
teknősbékák is tapsolnának. Erre azonban
egyelőre nincs lehetőség és ezért, mint az
állatok őszinte barátja, csak én küldöm,
ezúton is, szívből jövő szerencsekívánataimat
az önérzetes elefántnak.**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Akit időnként elfáraszt a nagyváros me-
chanizált egyhangúsága, akinek idegei néha
már-már fellázadnak a gépi mozdulatok és
a gépi hangok egyedulalma ellen, az üljön fel
az egyik 12-es autobuszra. Sajnos, nem tu-
dom pontosan megmondani, melyik az a sok
közül. Annyi bizonyos, hogy az újak közül
való, mert elől van a kijárata. Szépek, kényel-
mesek és áramvonalasak ezek az autobuszok,
egy kissé olyanok, mint amilyeneket eddig
csak amerikai filmekben láttunk. Szeretem
őket, mert tiszták, nagyvonalúak és gyorsak.
A kijárat automatikusan nyílik, pontosan és
nesztelenül, mint egy precíziós gép. De tegnap
reggel valami furesa történt. Az önműködő
ajtó minden megállónál hangosan felnyerített.
Igen, szabályos nyerítő hangot hallatott, vala-
hányszor kinyílt. Egyre nagyobb élvezettel
hallgatták az utasok az autobusz nyerítését.
A gép utánozta a természetet, a vadon besza-

badult a nagyvárosba. Megtört a technika kemény varázsa, a hangulat lazább lett, szabadabb. A jármű, mely hajszálpontosan olyan, mint a többi, egyszerre egyéniséget kapott : nemcsak működött most már, hanem élt is. Fokozódó derűvel ültem a nyerítő autobuszon, a Rákóczi-útnál füttyentve ugrottam le róla, szeretettel megpaskoltam a hűtőjét és megkínáltam volna kockacukorral, ha lett volna a zsebemben.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Barátom volt és kollégám; nehéz most róla írni. Reméltem, hogy még nagyon sokáig nem kell »visszaemlékezni« rá, mert azt mondják, hogy a macskák hosszú életűek. Lehet különben, hogy ő is sokáig élt; korát senki sem tudta pontosan. A szerkesztőségben, azt hiszem, hét évig teljesített szolgálatot. Rendszerint a kapubejáratnál ült, ő volt kapunk belső munkatársa.

Neve nem volt. Egyesek tudni vélték ugyan, hogy Gyulának hívják, de erre nem volt semmi bizonyíték. Én éppen azt szerettem benne, hogy nem volt neve. A név elhatárolást, skatulyázást jelent és rendszerint nem fejezi ki egészen híven a viselőjét. Közigazgatási és jogi célokra kétségkívül használható, de jellemző ereje szegényes. E macskának viszont nem voltak sem illetőségi, sem jogviszonyai. Fölötte állt minden elképzelhető kapcsolatnak — ezért irigyeltem néha. Semmi-

féle név nem lett volna méltó hozzá. Legfeljebb talán ez : Lao-Tsze.

A nagy kínai bölcsre valóban emlékeztetett. Órákig ült egyhelyben, mongolos megszédült szemével, méltóságteljes, de mégsem fárasztó pózban. És ezek nem voltak elveszett órák, sem a maga, sem környezete számára. Mély belső harmóniával szemlélte a világ zajlását. »Rendet tartani cselekvés nélkül« — ezt a laotszei életelvet követte teljes sikerre. Nála belül rend volt és kiegyensúlyozott nyugalma jól hatott azokra, akik találkoztak vele. Engem legalább is mindig megnyugtató. A köz- és magánélet súlyos pillanataiban boldogan társalogtam vele, a magunk megszokott közvetlen modorában. »Semmi sem nagyon fontos — szokta mondani Lao-Tsze szellemében. — Semmi sem állandó, kivéve magát a változást. Nem kell túl hevesen gyűlölni és túl izzóan szeretni. Nem kell nagyon résztvenni a dolgokban. Az a baj, hogy az emberek túlságosan sokat mozognak. Mindig akarnak valamit. Miért? Én nem akarok semmit, sokat ülök egy helyben és néha kényelmesen sétálok. Rendszerint éjszaka, mert ilyenkor kisebb a lárma és az aktivitás. Tudom, hogy nincs

semmi gyakorlati értékem. Haszontalan vagyok a szó polgári értelmében, hála Istennek. Azt hiszem, egeret kellene fognom, de ezt lehetőleg elmulasztom, mert túlerős testmozgással jár. És ha el is fogom az egereket, mit ér! Nem rágják ki a régi ujságkötegeket és a mai íróasztalokat? Hát aztán? Majd kirágja őket az úgynevezett történelem. Ha mindenáron vadászni akarok, legfeljebb a saját bolháimra vadászom, mert ez a művelet aránylag kényelmes és nem nélkülözi a humort és kecsességet.»

Ennél többet sohasem mondott a macska a lépcsőházban és rendszerint még ennyit sem. Mondom, rám megnyugtatóan hatott. Különösen annak örültem, hogy szerkesztőségi macska gondolkozik így. Régi, titkos vágyam egy olyan szerkesztőség, mely nem foglalkozik az eseményekkel. »Egyszer majd megalapítjuk« — mondtam néha biztatóan a macskának. A nagy tervhez most egyedül vagyok. A macska csendesén, de határozottan visszavonult az életből, azon a napon, mikor Sanghajt bombázni kezdték a japánok. Nem sokkal előbb még ott tűnődött a helyén és ha elmentem mellette, kedvesen, de tartózkodóan üd-

vözölt. Aztán eltűnt és később megtalálták kihűlt testét a pince sötét sarkában. Finoman, tapintatosan és zárkózottan halt meg, úgy, ahogy élt. Nem is jó szó, hogy »meghalt«. Inkább így kellene mondani: megszűnt, mikor már úgy látta, hogy eleget tünődött, abbahagyta magát. Nyilván tudta, hogy ez végérvényes; a túlvilágról nem voltak illúziói. Az eseménymentes szerkesztőségből, attól tartok, most már nem lesz semmi. Egyedül nincs elég lelkerőm hozzá: napról napra rajtakapom magam, hogy komolyan veszem a dolgokat. És a lépcsőházban már nincs senki, aki Lao-Tsze-ből idézne.

Fehér volt, fekete foltokkal.

Országos Széchényi Könyvtár

Tudom, hogy népszerűtlen vagyok. Miért? Nem haragszom senkire, mégis vannak haragosaim. Kedves vagyok és csendes, — talán ezt nem tudják megbocsátani egy dühös és zajos korban. Ezért aztán folyton más állatokhoz hasonlítanak és a hasonlat az én róvásomra dől el. A kutya fürgébb és szolgálatkészebb, mint én, a baromfi szaporább, a birka szelídebb és a disznó kiadósabb. Még a hangyát is többre becsülik, mert ha másnak nem hajt is hasznót, legalább magának gyűjt vagyont és az ilyesmi elragadtatást kelt az emberekben. Az én bűnöm az, hogy nem keresem a sikert. Nem versengek sem a kutyával, sem a hangyával. A derék eb humanizmusát némi száналommal szemlélem. Mindenkihez jó, mindenkinek segít, minden munkát elvégez. Mindig azt ugatja meg, akire a gazdája haragszik, mindig ott van, ahol lennie kell, minden rúgást eltűr és minden falatot

hálásan megköszön. Mint általában a humanisták, minden érdeket tisztel, kivéve a magáét. Nem irígylem. De nem irígylem a hangyát sem, ezt az agresszív és nyárspolgári tömeglényt, mely rovarokat, csigákat, lepkéket és növényeket pusztítva menetel zárt sorokban a vagyon felé. Fulánkja mindig célba talál, raktárai mindig dúsak. Dorombolni viszont csak én tudok.

Nekem nincsenek nagy ambícióim. Nyugodtan ülök a küszöbön és derűsen szemlélem a nyüzsgő világot. Csak annyi kell nekem, amennyit fáradság és megalázkodás nélkül tudok megszerezni. Ezért érem be olyan kevéssel. De egyhez ragaszkodom: a függetlenséghez. Én vagyok az egyetlen állat, melyet még nem sikerült idomítani. Nem végzek mutatványokat, nem »szolgállok« és nem adok kezet. Ezért sokan butának tartanak. A tárgyilagos közvélemény döntésére bízom, hogy ki a buta.

Nem igaz, hogy nem szeretem a háznépét. Én is tudok szeretni, mint minden élőlény, de nem kritika nélkül. Csak azt szeretem, aki

szeretetreméltó. Érzelmeimnek nem adok hangos, látványos kifejezést. Aki nem érti meg csendes dorombolásomat, az nem méltó rá, hogy értelmes, jóízű állatok ragaszkodjanak hozzá. Aki nem tud sokáig hallgatagon egyhelyben ülni, az nem érdemli meg a társaságomat. Akinek mindig csak bravúros mutatvány kell, aki nem éri be a természetes mozdulatok egyszerű szépségével, az sohasem szerezheti meg a macska rokonszenvét. Aki mindig valami újat követel, aki folyton a változatosságot, az izgalmat hajszolja, aki nem kedveli a békét, az egyensúlyt, az állandóságot, aki azt hiszi, hogy mindig cselekedetekkel kell bebizonyítania létjogosultságát, aki nem ismeri a tűnődés szépségét, annak sohasem lesz hű macskája. Aki az élet felületen örömeit kergeti, annak a macska hátat fordít. Akit a macskák szeretnek, silány ember nem lehet.

Szememre vetik, hogy költözködés után visszaszököm a régi lakásba, hogy nem az emberekhez vagyok hű, hanem a helyhez. Ez ilyen formában nem igaz. De el kell is-

mernem, hogy az új környezetet nehezen szokom meg. Néhány zajos, fecsegő ember társasága nem kárpótol a régi falak, fák és tejesköcsögök elvesztéséért. De nem becs-mérlést, hanem elismerést érdemlek, amiért elsősorban intézményekhez ragaszkodom és nem egyénekhez.

*

Kegyetlenül bánok az egerekkel?

Beismerem. De megfigyeltétek-e már alaposan az egérjátékot? Nem vettétek észre, hogy pontosan úgy játszom az egerekkel, mint a fiaimmal? Elkapom és újra elengedem őket, hadd tanuljanak rugalmasságot, erőt kitartást, merészséget. Megkísérlem a lehetetlent : macskát szeretnék nevelni belőlük. De mindig csalódom. Nem értik meg a szándékomat, nem akarni túlnőni nyomorult kis egyéniségükön. Ragaszkodnak a dohos, puha egérlyukhoz, az örök rágesáláshoz, a serény kis nyüzsgéshez. Elveik vannak, pocakot eresztenek, nagyképűek, gyávák, unalmasak és azt hiszik, hogy a szürke a legszebb szín a világon. Mindenhová eljutnak, mindent kiszimatolnak, mindent kirágnak és erre rette-

netesen büszkék. Hiába minden kísérletem, reménytelenül egerek maradnak.

Mit tehetek hát? Elszomorodom és meg-eszem őket.

*

Ha lenéző véleményt mondanak rólam, ha félreértenek, ha támadnak, nem felelhetek mást, mint egyik ősöm, a Fekete Macska, mikor színe miatt ócsárolták: »Lehet, hogy sötét vagyok, de mégis az én szemem világít a sötétben.«

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

PINGVINEK

Tíz pingvin áll az állatkerti tó félszigetén és csodálkozik. Hátul feketésszürkék, elől fehérek; nem egészen kacsák és nem egészen fókák, nem lehet biztosan tudni, hogy a Természet tervezte-e őket, vagy Walt Disney. Már csak ezért sem esoda, hogy csodálkoznak.

Némán állnak a kis félszigeten, némán, pocakosan és méltóságteljesen, mint idősebb kávéházi törzsvendégek. Sötét, vékony kis szárnyukat széttárva tartják, mint elképedt emberek a karjukat. A természetrajz a »szárnyatlanok« csoportjába sorozza őket, pedig van szárnyuk. Igaz, hogy nem lehet vele repülni, csak úszni és csodálkozni, de azért mégis szárny. A természetrajz általában lenézi őket. A név, melyet nekik adott, nem hízolgő. Pingvin annyi, mint zsíros. Csakugyan kövérek szegények, de hát ki tehet erről? Én nem hánytorgatnám fel nekik ezt a kényelmes, bár nem divatos testi állapotot,

de hirtelenében nem tudok számukra más nevet kitalálni.

Egy csoportban állnak, egyenes testtartással és némán tanácskoznak. Hol egymást nézik, hol a világot és látni rajtuk, hogy valami nem fér a fejükbe. Nyilván eszükbe jut Anatole France kiváló történelmi munkája : a »Pingvinek szigete«, mely a bölcsesség nélkül élő emberiség szimbolumává tette őket. Most itt élnek az emberek között és helytelenítik a hasonlatot. Nem értik, sőt határozottan sértőnek találják. Miért kellett velük így bánni, miért kellett őket egy igazságtalan jelképpel hosszú időre kompromittálni? Hiszen ők bölcssek és jóindulatúak, sohasem okoznak bajt maguknak és másoknak. Még hasznat is hajtanak odalent a déli Sarkvidéknek. Ők termelik a guanót, melyet a szakemberek oly sokra értékelnek.

Annyi bizonyos, hogy nem mindennapi lények. Átmeneti állapotban élnek, valahol a madárság és fókaság határán. Megfontoltan totyognak a parton és villámgyorsan úsznak a víz alatt. Repülni nem tudnak, de ez nem is fontos : vajjon hová repülnének és miért? Még mindig a legjobb nekik az Állatkertben —

a mai világban az Állatkertek a nyugalom oázisai. Ahol most vannak, biztonságban vannak; igaz, hogy csak félszigeten, de ez is jobb, mint a kontinens. Amikor eszükbe jut, lebukhatnak a víz alá, vagy visszavonulhatnak a sziklahasadékokba, a hűtőkamrákba. Nagy baj nem érheti őket.

És mégis csodálkoznak. Döbbenet állnak egymás mellett, tanácstalanul széttárt szárnyakkal, mint egy tudományos konferencia résztvevői, akiknek valami képtelen, valami teljesen szabályellenes fenomént mutattak hirtelen. Oly elképedtek, hogy még a fejüket sem csóválják. Csak állnak, dermedten, mint a csodálkozás szoboresoportja. Látszik rajtuk, hogy nem akarják elhinni az egészet. Odahaza a Sarkvidéken elég jó hírük volt az embereknek — azok a társaik, akik néha kapcsolatba kerültek velük, azt mondták, hogy az ember tulajdonképpen felsőbbrendű pingvin-fajta. Elhitték ezt a babonát ott lent a jeges vidéken. De amint felkerültek a hajóra, csodálkozni kezdtek. Beutazták a fél földtekét, mindent láttak, amit csak látni lehet, annyival is inkább, mert ők, a természetrajz szerint »pápaszemes« pingvinek. Mindent

láttak útközben és széttárták a karjukat. Mindent láttak útközben és szerényen, de öntudatosan a guanóra gondoltak. Hónapok teltek már el azóta, hogy elhagyták szülőföldjüket, most ismét biztos révbe értek, de a csodálkozást még nem tudták abbahagyni. Zsírosak és jólneveltek, nem mondanak véleményyt, csak állnak tűnődve, zavartan, Európa gyanús ege alatt, és nem értik, sehogysem értik a dolgot.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AFRIKA

A zsiráfok, mint rendesen, tanácstalanul néztek a magasból a szemközti villamos-állomás felé. Az oroszlánok barlangja felől egyhangú ordítás hallatszott, olyan volt a hang, mintha fát fűrészelték volna. Gyorsan ment végig a sétányon az állatok között, ma alig tíz perc ideje volt. Mostanában sűrűn járt ide, rövid látogatásokra. Rendszerint munka közben nézett ki néhány percre a vizi-lovakhoz vagy a majmokhoz. Sokszor egészen sürgős teendőket szakított félbe ezekért a futó szemlékért. Otthon, vagy hivatalában hirtelen el-elfogta valami enyhe ingerültség, valami nyugtalan és kényelmetlen feszültség. Tudta ilyenkor, hogy el kell sietnie az állatokhoz. Nem a barátság vagy éppen a kollegialitás érzése hajtotta a fenevadak közé. Azok a meghitt szálak, melyek kisebb háziállatokhoz oly sokszor fűzték, hiányzottak ebben a vonatkozásban. A kíváncsiság kergette ilyenkor,

valami olthatatlan szomjúság Afrika után. Ebben az időben kutatta lázasan és bizonytalanul a maga belső Afrikáját is, azt a régi elhagyott és sötét lelki tájat, ahol — úgy érezte — valamit otffelejtett annakidején. Homályosan emlékezett valami nagy rémületre, ami lelkének ezen a trópusi vidékén érte, amikor még ott élt, az első időkben. Ujabban gyakran nyomozott ebben az irányban, bátor és veszélyes Afrika-kutató expedíciókat indított magába, gyanús és ingoványos őserdők mélyébe, dacolva az elviselhetetlen szorongással. Ezért minden érdekelte most, ami Afrikára utalt, minden Afrika vonzotta végzetesen és barátságtalanul, mint a szakadék.

— Most kapnak enni! — kiáltotta néhány gyerek. A tigrisházba szaladtak, hogy végignézzék a fiatal tigrisek és oroszlánok etetését. Gyorsan utánuk ment, nehogy elmulassza a fontosnak ígérkező látványt. Sokat hallott már erről, öreg állatkerti törzsvendégek gyakran ecsetelték előtte a fenevad-etetések izgalmait, de eddig még nem volt alkalma, hogy személyesen megfigyelje.

Az épület belseje szűk volt és állatszágú.

Fojtó, vad szag volt ez, brutális és támadó bűdösség, szédítően hatott, mint valami egészen erős alkohol. Két fiatal kutyanagyságú oroszlán tombolt az egyik ketrecben. Itt születtek és egy kutya szoptatta őket annak idején, nagy, szelíd, fehér kuvaszforma állat. Naphosszat együtt voltak vele a külső ketrecben, a kutya most is ott várakozott, mert őt máskor szokták etetni, európai időszámítás szerint és európai formák között. A két oroszlán a vasrácsokat rázta, eszeveszett erővel és ordítással, mint az elmebajosok. Mellettük három hasonlókorú tigris dühöngött. Vérben forogtak a sárgászöld szemek és a rekedt, üvöltő hörgés betöltötte a helyiséget. Mintha folyton villanyosítés érné őket, úgy ugráltak a fiatal tigrisek és oroszlánok. Döngő farkesapásaik úgy hangzottak a padlón, mint a kalapácsütések. Izmaik táncoltak párolgó bőrük alatt, vékonyuk zilált és a hang őrjöngve áradt torkukból. Indulatuk csúcsponáján időnként egymásnak rohantak, összegabalyodva gurultak, önkívületben szűkülve, sikongva, hörögve, majd lepattantak egymásról és megint a vasrácsnak repültek, mint a lövedékek.

Csikorgott a rács, dübörgött a padló és panaszosan, de mégis parancsolóan, kapkodva de mégis félelmetesen, tébolyultan, nekiszabadultan viaskodtak a fojtott levegőben az indiai és afrikai hangok. Ősi fájdalom és ősi öröm volt bennük, iszonyú erejű vágy és iszonyú erejű kielégülés. Amikor az ápoló tekintélyt parancsoló magas sapkájában, beadta nekik a nagy, véres húsdarabokat, amikor szétszaladtak és egy-egy sarokba futottak a vörös hússal és csámesogva enni kezdték, még mindig felhörrentek egyet-egyet, azután átadták magukat a legnagyobb szenvedélynek, mely már hangokat sem ismer. Nagy fülledt, párás csönd lett, csak a csontok roppantak néha a fogak között.

A látogató megbabonázva nézte őket. Azután felkavartan és kábultan kitámolygott a szabadba. A külső ketrecben még mindig szomorúan álldogált az oroszlánok egykori dajkája, a fehér kutya. Bizonyára ő is halotta a hangokat és nemigen értette őket. Ő már régen meghódolt, ősei adták meg magukat évezredekkel ezelőtt. Azok ott bent, azok a nagy és nyugtalanító szagú foglyok sohasem hódolnak meg, tartózkodóak és ko-

morak egész nap és délutánonként öt percre megőrnének. Nem törnek meg és a fixfizetést, amit a szolga bead, úgy veszik át és úgy habzsolják fel, mint a zsákmányt. Utána megint némán forognak ketrecekben, de szemükből az Egyenlítő világít.

A látogató és a fehér kutya egy percig még nézték egymást, aztán kint csengetni kezdett a villamos. Európa csengetett, élesen, szigorúan és türelmetlenül. A látogató gyorsan elindult.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az Állatkert néhány hét óta mindennap megtelik. Hatalmas tömeg vonul szép időben a majomház felé és megáll az egyik ketrec előtt. Tolongva szemlélnék valamit az emberek, vegyes érzésekkel és izgatottan. A látványosság visszanéz rájuk, kevesebb izgalommal, de még vegyesebb érzésekkel. Füle eláll, szeme kíváncsi cipőgomb és egész teste elfér egy tenyérben. Párhetes kölyökmajom, valószínűleg Közép-Európa legkisebb majma. Hozzá jön a nagyszámú látogató.

Az apró majom fent a magasban egy kis polcon ül anyja karján. A közönség elképedten nézi, sokan nem is akarják elhinni. »Ilyen állat nincs is!« — mondja valaki a régi viccet. A tömeg kényszeredetten nevet. »Ki az ott?« — kérdezi feszülten egy egészen kis gyerek, akinek még nincs érzéke a névmások rangfokozata iránt. »Nem szép, de kedves« — mondja egy jóakarátú idősebb ember. »És

milyen okos!« — teszi hozzá hangtalanul az anyamajom. Az ünnepelt nem mond semmit. Szőrtelen ráncos diófejét előre nyújtja és szaporán pislog. Anyja hirtelen magához szorítja és előre ugrik vele a rácsra. A majom kölyök kibujik anyja öleléséből és szaporán mászni kezd a vékony vasrudakon. A tömeg felmorajlik. A miniatűr állat kidugja fejét a ketrecből és csodálkozik.

— Látod, ez itt Európa — mondom neki biztatóan. — Európa általában vasrácsokból áll. Ha nagy leszel és jól viseled magad, majd kapsz egy tágasabb ketrecet.

Az anya odaugrik hozzá, felkapja és visszaviszi a polcra. A ketrec többi majma unottan, inkább csak illendőségből kergetődzik a rudakon. »Ki az ott?« — kérdezi ismét türelmetlenül a kis gyerek. A tömeg némán néz. A szomszédban gyorsvonat fütyül, a rádió könnyű zenét bömböl, délután félkettő, Budapest nagyrésze most ebédel, a napilapok egymásután ontják a legújabb híreket, igen, ez itt Európa, ameddig a szem ellát, sőt még tovább is. A majomkölyök megvakarja fejét.

— No igen, — mondom neki még mindig biztatóan — ez sikerült. Sikerült éppen ide

születned, ebbe a ketrecbe. Csinos, meghítt kis ketrec, szélmentes, déli napsütéssel. Látnod, milyen népszerű vagy? Ezek itt mind emberek, de azért nem kell félni.

Az őszi nap gyengén, hűvösen süt, »már foga van«, mint a vidékiek mondják. A tömeg még mindig itt áll, tömött sorokban és nem tudja, hogyan viselkedjék. Idegen temetéseken és más családi ünnepségeken érezzük így magunkat; tudjuk, hogy valami nagyjelentőségű és többé-kevésbbé szomorú dolog történt az idegenekkel, valami, ami az elevenükbe vág, de bennünket csak távolról érint. Csak távolról? Hiszen éppen ez a bizonytalan. Mert van valami, ami nem engedi, hogy egészen fölényesen nézzük: az ördög tudja, mi az. Értem már, rájöttem: a nagyon távoli rokonok ügyeivel vagyunk így, akikkel csak az egészen sorsdöntő alkalmakkor találkozunk nagynéha. Furesa, hogy ezek az idegenek rokonaink, gondoljuk ilyenkor és nem tudjuk, hogyan érezzünk irántuk. Kínos érzés, az ember már-már gyöngéd akar lenni, de mégsem teszi és megelégszik néhány szokványos udvariassággal. Utána töprengve megy haza, gyerekkorára gondol és eszébe jut egy

kissé szégyenteljes álma nyolcéves korából, amit tavaly egyszer újra végigálmodott, csodálatosképpen.

A majom most megismétli a játékot a rácsen. Termetéhez és korához képest ügyesen, erőteljesen mozog, úgylátszik szépen fejlődik. Egyre csendesebben nézzük és egyre zavartabban. Valaki végre elindul, még egyszer visszanéz és hirtelen vállatvon, mintha azt mondaná : »Hát Istenem, én nem tehetek róla.« Aztán mind többen szállingóznak el, hasonló hangulatban. Késő van, ebédelni kell, utána sok a dolog : az ember nem törődhet sokáig a más bajával. A szörtemen, vézna majomesecsemő utánuk néz a ketrecből, kíváncsi és kissé már bánatos cipőgombjaival. Úgy érzem, most illenék valami vigasztalót mondani, valami olyat, hogy »hiszen még előtted az élet« vagy inkább azt : »nem is tart olyan sokáig, pár év az egész«. Félszegen kinyujtom a kezemet, aztán gyorsan visszahúzom és elsietek a tengerisün felé : az legalább nem okoz kényelmetlen érzéseket.

Én már körülbelül tudom, milyen lehet a halál a rácsok mögött. Csak egy csimpánz haldoklását láttam egyszer évekkal ezelőtt, de ezekben a döntő órákban, mikor egy test már feladta a védekezést, megszűnnek a különbségek az élőlények között, hiszen szűnőben van maga az élet is.

Maxit, az Állatkert halódó csimpánzát már elvitték párja mellől. A majomház végén kiürítettek számára egy ketrecet és az oda-vezető utat gerendával elzárták a látogatók elől. Csak messziről nézhetik tehát a majom haldoklását. Nem is láthatnak sokat.

Ebben a haldoklásban kevés a pátosz, nem kísérik hatásos drámai mozzanatok. Zöld kerti padon elnyúltan fekszik a csimpánz, mellette egy papírrongy. Arcát a fal felé fordítja, hogy ne lássák, vagy hogy ne lásson. Ugy fekszik ott a feketés, nagy majomtest, mintha már nem is élne.

De néha megrezzen és ilyenkor halkan felnyög. Egyszer valami zajra felriad. Nagy, groteszk kezével göresösen megmarkolja a keskeny padot, fejét erőlködve felemeli és arcát a nézők felé fordítja. Egészen beesett ez az arc és meredten néznek maguk elé a sötét majomszemek. Azt látják, amit mindig : rácsokat és bámészkodókat. Annyi közülük van hozzájuk, mint mindig — vagy talán még annál is kevesebb. Meleg van, félhomály, színtelen falak. A szomszéd ketrecekben vagy két tucat kisebb majom éli zajos, párolgó, kedélyes életét. A terem közepén az előzvegyülő csimpánz járkal szomorúan ketrecében és vakaródzik. A beteg csimpánz ismét a fal felé fordul. A rácsok arcvonalai szilárdan, megbízhatóan kötik össze a padtól a mennyezettel.

A majmok őre jön be később, bögrét hoz. »Maxi« — szól be halkan. Maxi erre az ismert szóra, erre a régi jelre váratlanul felül a padon. Az ilyen pillanatok voltak sivár európai életének fénypontjai. Ez a bögre volt nyilván, fogságának egyetlen öröme. Felül a padon, szeme egy másodpercre felcsillan. Most oda kellene ugrania a rácsához. De úgy látszik

hirtelen eszébe jut valami. Últében összegörnyed és hangosan felkiált :

— U-u-uu !

Nem tudom, mi ez : köhögés, jajgatás vagy talán csak búcsú a bögrétől. Nem tudom, az őserdőtől is így búcsúznak-e a haladkló csimpánzok. Csak azt tudom, hogy ilyen hangot sohasem hallott még közkertjeink zöld padja. Egy élet zárul le ezzel a hanggal, egy élet, mely már régen elveszítette értelmét.

Később az őr bemegy a majomhoz a bögrével és kanállal eteti. Szelíden veszi szájához a kanalat a csimpánz, majd ismét elnyúlik a padon.

Mint mondják, tudóvész öli meg, a rácsok mögött élő majmok és emberek régi ellensége. Ő volt az igazi emberszabású majom : élete reménytelenül emberi volt és ilyen a halála is.

TEHÉN

Késő este, amikor hazafelé mentünk az újlipótvárosi utcán, a távolból hirtelen felénk »fehérlett szőre egy tehénnek«. Először azt hittük, tévedtünk, aztán közelebb léptünk és kiderült, hogy valóban tehén állt az aszfalton. Kötelen vezette Újpest felé egy fiatalember, valószínűleg »aszfalt-tehenész«. Így nevezi a pesti szaknyelv azokat, akik a perifériák istállóiban egy-két fejőstehenet tartanak és tejük eladogatásából élnek. A tehén és vezetője nagy embergyűrű közepén álltak. A házakból ráérő emberek sereglettek a tehén köré. A közeli kávéház terrasának vendégei jóindulatú érdeklődéssel figyelték a jelenetet és nyilván ugyanazt gondolták, amit a híres Morgenstern-vers professzora, aki így szólt, mikor váratlanul egy ló esengetett be lakására : »Rendkívül sajátságos jelenség«.

Az aszfalt-tehén még eléggé újonc lehetett az aszfalton. Valószínűleg most érkezett

ide a mezőről. Csendesen, kissé ijedten állt és szelíden nézte az embereket. Csak tehenek tudnak így nézni az Új-Lipótvárosban. A város »korszerű« negyede ez, minden házban központi fűtés és a legtöbb lakásban csőbútorok. Az autók gyakoriak ebben a negyedben, a tehenek ritkák. Néhány évvel ezelőtt, mikor a hatemeletes lapos házak helyén még mezők és üres telkek voltak, egy-két kecske is akadt. A negyed állatvilágát ma már csak a drótszőrű foxik és skót terrierek képviselik, melyek egészen kedves kis állatok lennének, csak ne volnának oly kínosan egyformák. Divatos kutyák és halálosan szabályosak; a csőbútorokhoz készültek. Egy-kettő elment a tehén mellett : meg sem ugatták.

Megálltunk a szelíd, nagy állat mellett és szóltanul néztük. Nagyon ritkán látok tehenet, rendszerint csak nyáron, ha néha elkerülök a nagyvárosból. A tehén számomra bizonyos mértékben exotikus állat és mindig megilletődöm egy kissé, ha látom. Tekintetét általában ostobának mondják — én szépnek találom. Mély, tiszta, béke van benne és, úgy érzem, egy kis szomorúság is. Ez a tehén különösen szomorúnak tűnt fel itt a köveze-

ten. Lehajtott fejjel viselte el a nézők tréfáit. »No, itt a tejesarnok« — mondta valaki szellemenesen és a többiek nevettek. Csak hárman maradtunk komolyak : mi ketten és a tehén. Tejesarnok? — gondoltam. Bizonyára. Így is lehet nézni a tehenet. Hallottam már ilyesmit más vonatkozásban is. »Munkaerő«, »Emberanyag«. Könnyű így elintézni egy embert vagy egy tehenet. Számukra mozgó, négylábú tejesarnok. De mit gondol ő, mint vélekedik életéről és a világról? Ezt senki sem kérdi. Bejött a mezőről, otthagyta a nagy, szellős távlatot, a harmatot, a kolompot és a szelíd, csendes alkonyokat. Otthagyta az egész tehénéletet és bejött a városba tejesarnoknak. Bejött? Behozták. Nyakán ott a kötél, melynek másik végét markos fiatal férfi fogja.

Most erőteljes nő lépett a tehénhez, pohárral a kezében. Pár szót szólt a férfihoz, az mosolyogva bólintott. A nő leguggolt a tehén hasa alá és fejni kezdte a pohárba. A pohár hamar megtelt, a közönség tapsolt, az asszony felhajtotta a tejet. »No, még egy pohárral«, mondta elégedetten és megint lefejt magának egy pohárra valót. A tehén bizonytalanul fel-

kapta fejét. »Milyen hülye egy állat« — mondta valaki mögöttem.

Szerettem volna nyakonütni.

A fejőjelenetnek sikere volt. Az emberek felbátorodtak és közelebb léptek a tehénhez. Bizalmaskodni kezdtek vele, kedélyesen oldalbavágták, hozzányúltak a füléhez. Egyesek félénken, de szemtelenül megesípkedtek a tőgyét. Közben odasandítottak a kötélre, elég erős-e. A tehén ingerült lett, fejét kapkodta, ameddig a kötél engedte, dobbantott csülkös lábával. Tompán, erősen dobbant a tehénláb a kövezeten. Valaki gorombán rákiáltott és a combjára csapott. Az állat ijedten és dühösen leszegte fejét és oldalba lökte a tulajdonosát. »Az anyád!« — ordította magából kikelten a tulajdonos és vadul fejbe-rúgta a tehenet. A közönség felháborodottan helyeselt. Szitkok röpködtek a lázadó tehén felé. Gazdája végül nagyot rántott a kötélen és megindult vele. A nézők sértődötten, ellenségesen néztek rá. »Szemtelen állat« — morogta a nő, aki előbb a tejéből ivott.

A tehén pedig engedelmesen követte tulajdonosát. Szomorúan néztem utána. Nem rab oroszlán, csak rab tehén.

Bizonyára nem én vagyok az egyetlen mozilátogató, aki bosszankodva állapítja meg, hogy a budapesti mozik már jó ideje száműzték vásznaikról Mikit. Egy-két évvel ezelőtt még nem volt moziműsor Miki nélkül — ma viszont ritka ünnep, ha valahol vetítésre méltatják a neves egeret. E ténnyel kapcsolatban kénytelen vagyok megállapítani, hogy a budapesti mosisok ízlése még nem olyan fejlett, mint Negri-Szembilan keletázsiai angol tartomány maláj lakosaié. Mint az angol lapok közlik, e helyes művészi ösztönű ázsiaiak legutóbb kisebb isteneik sorába iktatták Mikit és szobrát illő ünnepség keretében helyezték el az egyik brahmin templomban. Hogy az aktusról Walt Disneyt hivatalosan értesítette-e Brahma, azt nem tudjuk; de Miki istenné avatása kétségtelenül korunk szellemi életének egyik kiemelkedő eseménye.

A malájok, amennyiben isteneik lét-

számát feltétlenül szaporítani akarták, nem választhattak volna jobban. Ez a sokoldalú filmhős a nézők szeme előtt valósít meg olyan csodákat, amilyenekről ők csak a papok elbeszélése alapján értesülnek — sőt még különbeket is. Mert hogy Visnu időnként többormányú elefánttá változik, ez egyrészt Indiában nem olyan nagy dolog, másrészt egyetlen hiteles szemtanu sem tudja bizonyítani. Ezzel szemben saját szememmel láttam egyszer, hogy Miki, akinek sürgősen be kellett mennie egy lezárt helyiségbe, póznát formált a farkából, felmászott rajta a kuleslyukhoz, ott egy pillanat alatt kulecsá változott, kinyitotta magával az ajtót, majd ismét Mikivé inkarnálódott vissza. Százezrek voltak annak is tanui, hogy otthonfelejtett végtagjaiért könnyedén szaladt haza; hogy dühös szörnyetgek lenyelték és később teljes épségben hagyta el belsejüket; hogy levetett ruhái nélküle tovább jártak az utcán; hogy hatalmas zsarnokokat felnyársalt a saját bajuszukkal és így tovább. Miki megvalósítja azt, amit az emberek az isteneiktől általában várnak: a valóság törvényeinek teljes felborítását. Rendszeresen megteszi azt, amit nem lehet. A lo-

gikát éppúgy felfricskázza, mint a fizikát. Talán csak egyben különbözik új és előkelő kollégáitól : nem kell tőle félni. Ettől eltekintve a legnagyobb mértékben méltó rá, hogy Negri-Szembilan népe zsolozsmákkal üdvözlje, ha új filmjét vetítik a papok a templomban.

Én pedig, aki, sajnos, európai vagyok és kevésbbé hajlok a teológikus szemlélet felé, szintén tisztelem Mikit a maga módján. Tisztelem, mert sikerül megvalósítania régi, rejtett vágyálmaimat, amikor függetleníti magát a szabályoktól. Tisztelem, mert beláthatatlan lehetőségei vannak és meri kihasználni őket. Tisztelem, mert azt teszi, amit akar, mert legnagyobb reggeli sétája is színesebb, izgalmasabb és felszabadultabb, mint az én legfantasztikusabb álmaim. Tisztelem, mert nem ijed meg a legesattogóbb fogú óriásoktól sem, mert cérnavékony hangján fütyül valamenynyüikre, mert nem aggódik a holnap miatt és nem borul le a tegnap tekintélye előtt. Tisztelem, mert sohasem hagyja magát becsapni, de soha nem is gyűjt vagyont ; tisztelem, mert a mozgást magáért a mozgásért szereti : tisztelem, mert a legnagyobb veszély-

**ben is tud nevetni. Tisztelem, mert szemtelenül
közvetlen mert maradni egy ünnepélyesen
nagyképű világban — tisztelem, mert tisz-
teletlen.**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

»Természetük, hogy folyton pörög...« Ez a figyelemreméltó, bár nyelvtani szempontból nem egészen helyes meghatározás a japán egerekre vonatkozik. A japán egerek Budapesten élnek : egy budai üzlet kirakatában. Az európai egerektől az különbözteti meg őket, hogy tarkák, fehér-fekete foltosak. És még valami : a természetük. Kis színes doboz van a japán egerek ládájában. A doboznak négy apró kapuja van és a tarka állatkák szünet nélkül ki-be száguldoznak a kapukon, vagy körülvágtatják a dobozt. Őrjöngve rohannak, mint megkergült versenylovak. Néha egy-egy pillanatra megállnak, szinte »röptükben« bekapnak egy-két szem magot, aztán száguldanak tovább. A kirakatüvegre ragasztott cédula szövege szerint nem művi úton készítetik örök futásra ezeket az állatokat. »Természetük, hogy folyton pörög, szalad, kering«, — mondja a felirat. A Brehm meg-

erősíti ezt az állítást. Szóval meggyőződésből pörögnek, szaladnak, keringenek. De miért? Ez nem derül ki. Miért rohannak folyton, minden látható cél nélkül, miért nem néznek egy kicsit körül, miért nem ülnek le néha, miért nem fekszenek ki a napra sütkérezni? És ha már szaladniuk kell, miért mindig csak körbe, mikor a kör, tudvalevően, önmagába visszatérő görbe vonal. Kövérek, jóltápláltak és buzgók ezek az állatok. Az élet távolabbi és mélyebb dolgai nem érdeklik őket, nem kíváncsiak semmire. A Brehm szerint a szabadban is így viselkednek. Nem nézik meg, milyen a világ, hogyan élnek más állatok. Soha eszükbe sem jut, hogy valami érdekes könyv lapjai közé rágják be magukat. Megelégszenek a maguk kis körével. Kilométereket száguldanak be és mégis mindig egyhelyben vannak. Őrült hajszájukban mindig meg akarják egymást előzni és ha hirtelen, váratlanul kilendülnek a körpályából és a magok közé ugranak, összemarakodnak. Bizonyára sokat tartanak erről a nemes versenyről és általában egész életformájukról. Esténként, ha lefekszenek, elégedetten állapítják meg, hogy milyen sokat dolgoztak egész nap. Fölöttük

külön polcon gubbaszt az új generáció. Az apró jószágok bizonytalanul hunyorognak. Ezek még nem tudnak futni. Majd megtanulják. Ránevelik őket. Reménytelen család !

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Napok óta izgatottan várom, nem jön-e újabb hír a kétszáz eltűnt postagalambról. X. városból bocsátották őket útra, egy nemzetközi ünnepély alkalmából. Azóta már haza kellett volna érkezniök Y. városba, de nyomukvesztett. Naponta aggódva futom át a távirati irodák jelentéseit. Aztán megnyugodva állapítom meg: nem, ma sem kerültek meg. Talán már nem is érkeznek haza. Nem fogok bennük csalódni.

Galambszakértők különféle elméletekkel igyekeztek megmagyarázni a postagalambok rejtélyes eltűnését. Egyesek légköri zavarokra utalnak, mások azt hiszik, hogy a velük együtt szélnek eresztett más illetőségű galambok nagy tömege zavarta meg és térítette el őket útjukból. Lehet, hogy igazuk van, elvégre ők a galambszakértők. Én csak laikus vagyok, az én feltevésemből hiányzik a tudományos alap. Nekem mindenesetre az a véleményem (vagy talán reményem), hogy a galambok

szándékosan tűntek el. Fellázadtak és útirányt változtattak — ez történhetett.

A galambok élete mindig izgatott engem, könnyed és hűvös titkaival. Elég közeli élet-társaink itt a nagyvárosban és mégis, alig tudunk róluk valamit. Középületeink gondozói időről-időre elpanaszolják, hogy a galambok elszaporodtak és különféle kellemetlenségeket okoznak. Ilyenkor sok mindent megkísérelnek ellenük, de nem sikerül őket a várostól elkedvetleníteni, vagy a fölös mértékű szaporodástól leszoktatni. Tovább élnek hangtalan tömegüket a tornyokon, a tetők alatt, a járdán és a sínek között. Kecsesen és egykedvűen lépdelnek a legveszélyesebb helyeken és az utolsó pillanatban játékos biztonsággal felrebbennek a villamos vagy autó elől. Színpompásan, karesún és hallgatagon élnek közöttünk és néha a magasból szerényen, de határozottan ejtenek el egy-egy találó kritikai megjegyzést, mely mindig ránk vonatkozik. Még ezért sem tudok rájuk haragudni, sőt titokban igazat adok nekik. Szeretem és csodálom őket. Itt laknak közöttünk és mégis milyen távoliak és függetlenek. A renddel, mely életünket szabályozza, mit sem törődnek,

úgy élnek, ahogy akarnak és nem tudni miből. Senki sem ad nekik enni, mégis jóltápláltak. Csak felnőtt, teljesen fejlett példányokat látni, mintha rögtön így bujnéának ki a tojásból. Idővel nyilván elpusztulnak, de tetemükkel még sohasem találkoztam. Diszkrétek; szerelmüket, gyerekkorukat és halálukat elrejtik előlünk. Ahogy előttünk állnak: mindig tökéletesek, előkelőek és kimértek.

Még rejtelmesebbek a postagalambok. Sohasem értettem, hogyan találnak haza, több ezer kilométernyi távolságból. Odamenet rendesen vasúton mennek, úgyhogy nem tanulmányozhatják az útvonalat, melyet majd be kell repülniök. Mégis pontosan haza érkeznek, megbízatásukat teljesítve. Más madár nem tudja ezt és őket sem lehet e szolgálatra rákényszeríteni. Maguktól teszik, szívességből. Ezt, őszintén szólva, nem helyeslem egészen. Nem szeretem a nagyon szolgálatkész lelkiismeretes állatokat. Kedvetlenül nézem az »aportírozó« kutyákat, elszomorítanak a háziasan nevelt igáslovak és félek, hogy egyszer egy ügyes idomító bemutatja az első mérlegképes tigrist. A fejlődés, sajnos, ezt az irányt követi: ezért hat rám oly megnyug-

tatóban a postagalambok eltűnése. Azt hiszem, jól sejtem, mi történt. Kétszáz madár egyszerre csak megúnta a dolgot. Egy-két rövid és határozott szárnycsapással megbeszélték, hogy nem csinálják tovább. Elég volt nekik a menetrendből és nem kíváncsiak többé hivatalosan rendbentartott dúcaikra. Éveken át pontosan végezték a dolgukat, mint őseik és mint sok millió más postagalamb. Aztán hirtelen eszükbe jutott, hogy nem a levélhordás a galambélet egyetlen célja. Csendesen, higgadtan, igazi elegáns galambstílusban fellázadtak. Anélkül, hogy bárkinek bejelentették volna, fogták magukat és egyszerűen másfelé repültek. Eltűnésük következményeivel keveset törődtek. Ma már talán ázsiai tájak fölött repülnek — vagy szétszéledtek különböző skandináv kisvárosokban és beérik azzal, ami éppen adódik a járda szélén. Talán még az is megtörténik, hogy évek múlva megint eszükbe jut valami és egy napon beállítanak Y.-ba, mintha mi sem történt volna. (De azért ez a legkevésbé valószínű.) Terveiket, útirányukat nem ismeri senki. Maguk is ismeretlenek immár: eltűntek. Szelíden, tapintatosan, kérlelhetetlenül.

A Margitsziget végében, ott, ahol a Duna két ága szétválik, galambokat lőnek az emberek. Elegáns közönség ül kényelmes kerti-székekben, cigarettafüst kanyarog, ragyog a kék ég és ropognak a puskák. Délután négy óra van, reggel óta lövik már a galambokat. Egy hétig tart az élőgalamblövészet, hétezer galambot fogyasztanak el ezalatt. Ez napi ezer galamb. Világhírű külföldi bajnokok jöttek el messze földről Budapestre galambot lőni. Nagyszerű autók várakoznak a lövölde előtt. A bajnokok a galambokat menekülés közben lövik agyon. Aki a legtöbbet puffantja le, az lesz a világbajnok.

Meglehetősen csend van a nézőtéren. A bajnokok és a sport elméleti kedvelői elmerülten figyelik az eseményeket. Nagyrészüket kisportolt alakú, napbarnított arcú férfi, harminc és negyven között. Egyeseknek olyan határozott, energikus az arca, mintha oroszlán-

vadászok volnának. Figyelik a társaikat és egy-egy jólsikerült telitalálatnál elismerően bólintanak. Műértők. Puskákat nézegetnek, öntudatos és elismerő arecal. Vannak angol puskák, melyek pár ezer pengőbe kerülnek. Mindenki vadonatúj puskával dolgozik. A pénz itt keveset számít, majdnem olyan keveset, mint az állatok élete.

A pályán öt apró, zöld skatulya fekszik sorban. A skatulyákban vannak az élő galambok. Mindegyikben egy galamb. Húsz-huszonöt méternyire a dobozoktól áll fel a galamblövő. A zsüri hangszórón hirdeti, ki következik.

Nem érteni tisztán a nevet. Magas fiatalember jelenik meg, fején puha kalap, kezében puska. Vállához emeli a fegyvert, vár. Nem tudhatja, hogy az öt doboz közül melyikből röppen ki a galamb.

»Ez éppen a vice a dologban« — mondja valaki. Vice? Hm, a dolog valóban nagyon vicces.

A zsüri most a háttérben megrántott egy láthatatlan zsinórt és megkezdődik a pár pillanatnyi tragédia. A dobozból felröppen egy fehér galamb. Boldog, hogy kiszabadult a szűk skatulyából. Tiszta a levegő, kék az ég, a ga-

lambok ilyenkor örülni szoktak. Ez a fehér galamb is jókedvűen vág neki a levegőnek. Ebben a pillanatban két lövés dördül el, egészen gyors egymásutánban. Furesza ez, majdnem misztikus. Két éles hang és ettől a két éles hangtól a kis fehér állat lezuhan a földre.

Vadul vergődik a két szárny, körülötte porzik a föld. Egy apró test vonaglik, egy apró tüdőbe vagy gyomorba ólomgolyó fúródott. Valahonnan oldalról kék-sárga csíkos kabátban, zsokésapkában egy ember fut a pályára. Élő galamb van a kezében. A kiürült skatulyát gyorsan megtölti az eleven anyaggal, aztán a haldokló madár felé szalad, mely már alig mozdul. Felkapja, mint valami pehelykönnyű csomagot és hátra fut vele. A közönség nyugodtan ül, halkan beszélget. A hangszóró mond valamit. Magas, vállas, puskás urak sétálnak. Semmi sem változott, minden teljesen úgy van, mint egy félperccel ezelőtt. Egy galambbal kevesebb, ennyi az egész.

Most zöldszeműveges férfi áll fel. Mereven céloz, a láthatatlan zsinór megint megrándul, egy szürke galamb gyanútlanul kijön a skatulyából. Piff, paff, két lövés. A galamb zuhan, aztán kissé a magasba lendül, hevesen do-

bálja magát halálos kínjában. Két zsokésapkás szalad a pályára, az egyik az új galambot hozza, a másik üres kézzel rohan a sebesült felé. A lelőtt galamb még egyszer meglendül a porban, a zsokésapkás hirtelen földre veti magát, testének súlyával fogja le a galambot, mint egy futballkapus a labdát. Aztán felugrik és visszarohan a madárral. Egy szárny még meg-megrezdül a kezében.

Pereenkint jönnek az újabb versenyzők. Piff, paff, csattannak a sokezer pengős pus-kák, piff, paff, apró koponyákat locesantanak szét, vékony hasfalakat szakítanak át, finom esontokat törnek össze az ólomdarabkákk. Fehér, szürke és tarka testek gurulnak, ugrálnak a porban. Van olyan is, amely lehullik és nem mozdul többet. »Ez szép találat« — mondja valaki a közelemben. Három galambnak szerencséje volt, mialatt ott voltam. Kettőt nem találtak el a lövések. Ezek elrepültek, rémülten, de szerencsésen és pillanatok alatt eltűntek a Duna fölött. Egy harmadik galamb nem repült fel. Kibujt a skatulyából és járkálni kezdett. Erre nem szabad lőni, mert e sportnak szigorú szabályai vannak. Labdákkal dobálták ezt a galambot,

ösztökélték, mint spanyol viadalokon a tunya bikákat, de hasztalanul. Ez a madár nem pusztult el és a versenyző, akit ilyen pech ért, bosszankodva hagyta el a pályát. Biztosan voltak, akik sajnálták, hiszen olyan sokféle ember van a világon.

Piff, paff, — folyik tovább a verseny, hullanak tovább a leölt állatok. Gépiesen megy a dolog, nagyüzem ez. A versenyző előlép, puffant és már el is fordul, hogy átadja helyét. Szép idő van, szétlőtt tollak pelyhét hozza felénk a szél. A skatulyák körül vérfoltok látszanak a porban. Valaki, aki velem jött, behúnyja a szemét, majd lassan kifelé indul a pályáról, sápadt arccal. Én is elindulok, a titokzatos háttér felé, ahonnan a galambok egészségesen jönnek és ahova szétroncsoltan kerülnek vissza. Sok kalitka van itt, szelíden ülnek bennük a galambok. Néhány zsokésapkás ember készenlétben áll. Élő galambok reszketnek a markukban, gyorsan mozgatják kis fejüket. Valamit sejtenek, úgy látszik, vagy talán valami szag csapja meg őket az egyik sarokból. Ebben a sarokban egymás hegyén-hátán fekszenek a lelőtt galambok. Széttárt szárnyuk piszkos a portól

és a vértől. Egyrészük már nem él, másrészük még néha rezdül egyet-egyed. Egy ember térdel a halom mellett, gépies mozdulattal kivesz belőle egy-egy galambot, leteszi maga elé a földre és fejszével levágja a fejét. A tollazat és a puha föld felfogja a vágás hangját. Nesztelenül dolgozik a fejsze. A levágott galambfejek kis halommá nőnek. A fejszés ember szakadatlanul dolgozik, mert percenkint érkezik újabb madár. Naponkint ezer galamb, egy hét alatt hétezer. Pár lépéssel odébb frissítőket árulnak, de a galambok vesztőhelyét onnét már nem lehet látni. A sportemberek mosolyogva sétálnak, a hangszóró szól, egy szép vöröshajú nő feszült érdeklődéssel figyel a pálya felé, egy versenyző leeresztett fegyverrel lassan jön ki a mezőnyről. Délután félöt, a nap melegen süt, a verseny első napja szép eredményeket ígér.

A körúton találkoztam a reménytelenséggel. Vannak mozdulatok és helyzetek, melyekben összezsúfolódik és legtisztább kifejezését kapja meg egy fogalom. Kín, öröm, szépség vagy undor olyan erővel nyilatkozik meg egy ilyen pillanatban, mint a harag az ökölbesorított kézben. Ez a pillanat tegnap a reménytelenség végső összefoglalása volt.

Egy mókust vittek kalitkában a körúton. Meglapult az apró ketrec fenekén és mozdulatlanul nézett. Mellette mentem el, profilból láttam, csak az egyik szemét. Sohasem felejttem el ezt a szemet. Először azt hittem, hogy az állat halott, aztán egy kicsit megrezzent a szeme. Nézett. Nézte a robogó kocsikat, a loholó embereket, a házakat, a lármát (a hangokat is látta, a hangoktól is szenvedett ez a szem), nézte mindazt, amit mi tömören, hanem is találóan, világnak nevezünk. Ez a tekintet átmenetet jelzett két érzés között. Azt

a végzetes pillanatot fejezte ki, mikor a halálos rettegés már kezd átmenni a tompult beletörődésbe. Az a pillanat volt ez, amikor a megvert ember az ellenállás után már a félelmet is feladja és végsőkéig alázva fogadja az ütéseket. Apró répadarabok hevertek a kalitkában, érintetlenül. A mókus gazdája, akit nyugtalanított az állat mozdulatlansága, bedugta ujját a rácsok közé. A fogoly most végre megmozdult: halálosfáradtan elfordította fejét. A szemet nem láttam többé.

Tudtam, hogy ebben a másodpercen végkép eldőlt valami. Bekövetkezett valami helyrehozhatatlan. Ez a mókus belátta, hogy örökre elveszett, élete megszűnt és megkezdődött a céltalan, értelmetlen vegetálás, melynek kopár egységét nem bontják meg többé események: a rabság. A rémület, mely elfogása percétől mostanáig bomlott lihegésre kényszerítette apró tüdejét, elhalt. A rémületben válság van, a válságban még nem bizonyos a döntés, még számítani lehet valami váratlanra. A reménytelenség csak ott kezdődik, ahol a rémület véget ér. A döntés most már bekövetkezett, a kalitka ajtaja visszavonhatatlanul lezárult. A magas fakoronák nyers,

friss, derűs-izgalmas világa letűnt. Következik a ketrec, a rossz szag, a répa, a mozdulatlanság.

Az életet most a beletörődés váltja fel. A mókus megtörten elfordítja fejét : *i n c i p i t t r a g o e d i a*. Nyilván sokáig élél majd ketrecében. A répát sohasem fogja szeretni, de undorral mégis legyűri. Őrzőjét gyűlölni fogja, de mégis elfogadja, mint egy elemi csapást, mint egy krónikus betegséget. Talán majd néha fel is kapaszkodik a megvetett rácsokra és értelmetlenül kibámul rajtuk. Az erdőt lassanként elfelejti, csak valami bizonytalan rossz érzés marad a határozott nosztalgia helyén. Helyzetét elviselhetetlennek érzi, de mégis elviseli. Rossz lesz, de már nem jut eszébe, hogy máskép is lehetne. Még mókusnak fogják nevezni, de már régen nem lesz az. Semmi sem lesz.

Az ember gyorsan ment a kalitkával az Oktogon felé. A mókus egyre távolodott, kisebb lett. Végül már csak apró barna pont volt, aztán teljesen elenyészett a forgatagban.

Éjfél után egykor, mikor már a szerényebb kicsapongók is hazafelé igyekeznek, mikor már a macskák is alig surrannak pinceablaktól pinceablakig, e néma és — mint Baudelaire nevezte — tiszta órában mélabús kopogással megy végig az Andrássy-úton a teve. Zárt ablaksorok között megy — »surrán«, mondanám a hangulathoz illő szóval, ha egy teve surranni tudna. Sajnos, csak döcögni tud, de ez nyilván nem az ő hibája. Léptei homokos talajra valók, nem aszfaltra. Emelt fővel és emelt púpokkal, jóhiszeműen és tiszta szándékokkal döcög a sivatag hajója az ismert »lokál« felé.

Mint mondják, szerződés kényszeríti e szokatlan kirándulásokra. Fellép a mulatóhelyen, illetve helyesebben fellépnek rajta. Nem járok mulatóhelyekre és így nem tudom, milyen a száma. Minden bizonnyal »világvárosi«. Hallom, hogy több ízben meg kellett

hosszabbítani miatta a műsort. Ezért kocog végig az Andrássy-úton abban a késői órában, mikor minden rendes tevének ágyban a helye. Az Állatkertből megy a mulatóhelyre egy ór kíséretében. Minden éjjél után felkeltik és indulnia kell. Így él már harmadik hónapja. Reggelenként a többi teve furesán méri végig. Álmosan fog a reggelihez, mikor a többiek már régen kérődznek. A magányos zsiráf lenéző pillantást vet rá a magasból. »Züllik« — állapítja meg csendesesen. Ki tudja, igaza van-e?

Annyi bizonyos: ez a teve nem úgy él, ahogy kellene. Az éjszakai élet nem neki való. Olyan veszélyek fenyegetik, mint a faluról Pestre került őstehetségeket, akiket viharosan felfedeznek, ünnepelnek, megzavarnak, aztán veszni hagynak. Felelőtlenül bánnak vele és félő, hogy maga is megtanulja a felelőtlen-séget. Hozzászokik a cigarettafüstökhöz és a pezsgő élmélyítő szagához. Púpjaira bárnők ülnek; mágnások és más származású arany-ifjak veregetik meg a nyakát. Három hónap alatt valószínűleg megismerkedett már »egész« Budapesttel, elvonult előtte mindenki, aki számít. A népszerű slágerek már a púpján nőnek ki, az ismert politikusok és nők nevé-

nek említésére már egy arcizma sem rándul meg. Körülötte mondatfoszlányok zsonganak : nagy üzletkötések és nagy válóperek, minden rendű és rangú csalások szóbeli lecsapódásai. Sikkasztók és közéleti purifikátorok monoklija egyaránt rávillan. Biztosan akadtak már sokan, akik meg akarták venni és még többen, akik el akarták adni. Rengetegen kértek volna tőle kölesön, ha volna mit. Vannak lelkes tisztelői és vannak, akik titokban felhúzzák az orrukát a szagától, de nem éreztetik vele.

Szóval nagyjából vidáman él. Ismer mindenkit és ismeri mindenki. »Benne van« a budapesti életben. Ebédutánonként már kávéházba is járhatna, ha akarna és résztvehetne sokat ígérő kapcsolatokban. Hogy bírja mindezt? Csakugyan elzüllik-e, mint a sötéten látó zsiráf állítja, vagy megőrzi lelke érintetlenségét? Mi könnyebb a számára : átmenni a tű fokán, vagy tisztának és egészségesnek maradni ebben a levegőben? Árulóvá lesz-e előbb-utóbb, vagy mindvégig megtartja titkos egyéniségét, mint a kínai és japán kémek az európai nagyvárosokban? Tud-e még udvarias arccal, szelíd mosollyal, de fanatikus hittal gyűlölni, vagy feladta már az ellenállást

és defetista módon elismeri, hogy »vannak azért a dolognak jó oldalai is«? Ki tudja? Egy bizonyos : ha lehúnyja a szemét, néha még a sakálra emlékezteti a szakszofon és ha egyszer négerek lépnek fel a lokálban, egy-két örömkönnyet ejt, amikor senki se látja.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BÖLÉNYEK PARADICSOMA

A filmhíradó idillikus képet mutatott egy-két percig. Az X.-ben időző államférfiú félbeszakította tárgyalásait és a vendéglátó politikusok kíséretében meglátogatta az európai bölények »védett területét«. Hatalmas fák között csörtetett néhány bölény, leszegett, súlyos fejjel. Mikor észrevették az államférfiakat, megálltak, felvetették fejüket, nyugodt, merengő pillantást vetettek rájuk, majd továbbmentek. Zavartalanul folytatták útjukat az elkerített tágas területen : tudták, hogy az államférfiak látogatásának rájuk nézve nem lehet súlyos következménye. Sem európai, sem bölényi mivoltukban nem érheti őket sérelem : védett területen élnek, előjogokkal. Szomorúan néztem utánuk és irigyeltem őket.

Azt hiszem először az amerikaiak vezették be a védett területek rendszerét, részben ugyancsak bölények, részben indiánok számára. Kihalófélben levő fajtaikat oltalmazznak

így, hogy legalább egy kis csoport megmaradjon belőlük. Az indiánok a számukra kijelölt szent és sérthetetlen területen zavartalanul élhetik ősi életüket, senki sem bántja őket, senki sem tesz kísérletet megtérítésükre, be-
szervezésükre vagy megnyűzásukra. Nem háborgatják őket sem rendeletekkel, sem dum-dum golyókkal. Ugyanilyen kiváltságos helyzetben élnek a Yellowstone-park vadállatai és növényei is. Ebben az óriási parkban tilos a vadászat és a favágás. Békében hagyják itt a természetet, állatok és növények úgy élhetnek, ahogy jól esik nekik, ahogy az idők kezdete óta megszokták. Később Afrikában is elkerítették néhány védett területet az elefántoknak és az orrszarvúaknak, Ausztráliában pedig a kenguruknak. Ujabban, mint nemrég olvashattuk, arról is szó van, hogy a maláj szigeteken a gorillák és az orangutangok is kapnak ilyen paradicsomi földdarabot.

Úgy látszik, ilyen a világ: addig irt valamilyen állatot, míg végül megijed, hogy végkép eltünteti a föld színéről és ezért az utolsóelőtti pillanatban elkerít neki egy szép és nyugodt kis kört, hogy legalább hírmondó maradjon belőle. Van emögött valami meg-

hatóan ügyetlen lelkiismeretfurdalásféle. És van benne valami megnyugtató is : ma már semmit sem hagynak teljesen kipusztulni, még az európai bölényt sem.

De miért törődnek többet az európai bölénnyel, mint az európai emberrel? Az európai embernek, sajnos, nincs védett területe. Egyelőre még szabad préda mindenfajta vadászok számára : vidáman és lendületesen irtják ágyúkkal, szerződésekkkel, elméletekkel, intézményekkel, tárgyalásokkal, konfliktusokkal, megegyezésekkel és szónoklatokkal. Maholnap már teljesen kivész, ha nem kap idejében védett területet. Legalább egy talpalatnyi szabad földdarabot hagyjanak neki, ahol utolsó megmaradt példányai élhetik háborítatlanul régi életüket, ősi könyveik, gondolataik és álmaik között. Feltűnés nélkül, csendben húzódnának meg a védett európai emberek sátraikban, melyeket nem skalpok és karóra tűzött emberfejek, hanem könyvespolcok és mikroszkópok díszítenének. Esténként leülnének a tábortűz mellé és a maguk nevetségesen primitív módján senkit sem sütnének meg, hanem békésen folytatnák eszmecseréiket. Ha pedig államférfiak érkeznének rövid látogatásra, nem

rezzennének össze a védett európaiak, hanem mély, bölényi nyugalommal néznének rájuk, abban a biztos tudatban, hogy az államférfiaknak nincs joguk bántani őket és különben is mingyárt továbbmennek. Mindez gyönyörű volna, de az európai ember eddig még nem kapta meg a maga védett területét és attól tartok, hogy holnap már késő lesz.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Emberek, míg rántottesirkét esztek vásárnap ebédre, eszettekbe jut-e néha, hogy ő is élt valamikor? És egyáltalában : ha csirkére gondoltok, elképzelitek-e másképp is, mint rántva, sütve vagy paprikásan? Ki törődik a csirkékkel, amíg a piacról eljutnak a tányérig?

Ki törődik a csirkékkel a budapesti utcán? Én néha látom őket és utána sokáig gondolok rájuk. A korareggeli órákban hozzák őket a piacról. Majdnem élettelenül lógnak az erős kezekben, melyek összekötözött lábukat szorítják. Fejük ernyedten csüng a föld felé. Kevés reménytelenebb látvány akad, mint csirke függőlegesen. Félig alélt már a fejébe tódult vértől és a rémülettől. Kimeredt szeme néha kínlódva megrezzen. Időnkint még egyszer egyszer megkísérli, hogy felemelje fejét. És néha egészen halk és szánalmas kotyogó hangot hallat. Ez elvész az utca zajában. A csirke

is hamarosan eltűnik szem elől. Később egy pillanatra még látszik, tehetetlenül leng a kemény marokban, mint a kiszolgáltatottság lobogója. Még él, de már nem állat, hanem élelmiszer és rövid idő múlva étel lesz belőle.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A liba jó. Ebben az igazságban világnézeti különbség nélkül megegyezik a közvélemény. Így volt ez minden korban. A liba szempontjából legfeljebb csak árnyalatbeli eltérések vannak az emberek között. Vannak tudniillik olyanok, akik a libát szeretik és vannak olyanok, akik csak szeretnék. De az ilyen jelentéktelen különbségeken csak a legmegátalkodottabb materialisták akadnak fenn. Hiszen mindkét érzésnek közös eszmei tartalma van : a szeretet. És jól tudjuk, hogy mindig az eszmei tartalom a fontos, még a libánál is.

A liba tehát — ezt most már nyugodtan leszögezhetjük — közkedveltségnek örvend. Van, aki sültten szereti, van, aki becsináltan ; egyesek hidegen kedvelik, mások melegen. Csak egy formában nem rajonganak érte : elevenen. Különös jelenség ez és, megvallom, kissé igazságtalan. Az emberek általában

csak a liba combja, melle, mája vagy zuzája, tehát egyes részei iránt érdeklődnek és minden szeretetüket ezekre a részekre pazarolják. Maga az egész, az ízes alkatrészeknek az a harmonikusan felépített, tollakkal borított és szelíden gágogó rendszere, melyet libának vagy tudományosan házi lúdnak (A n s e r L.) neveznek, hidegen hagyja a részek lelkes fogyasztóit. Csak a pecsenye érdekli őket és nem maga a liba, mely a tömés és hizlalás hosszas és pokoli szenvedései után életét adta azért, hogy pecsenyévé átlényegülve dicsőülhessen meg tányérjukon.

Igy azután könnyen hajlamosak elhamarkodott ítéletekre, melyek mind természet-tudományos, mind pedig erkölcsi, tehát humanisztikus szempontból nélkülözik a megnyugtató alapot. Például az őszi idényben, amikor »idei«, tehát körülbelül féléves liba már nem kapható, ilyen felkiáltással küldik vissza a vendéglőben a valamivel idősebb pecsenyét : »Ez a liba már vén ! « Nem is sejtik ilyenkor, milyen igazságtalanok. A sült liba ilyenkor észrevétlenül megfordult tányérsírhájában — és méltán. Vén liba ! Bizony van talán egyéves is ! Sejtik ezek a finnyás emberek,

hogy mennyi idős a liba, ha igazán vén? Dr. Carl R. Hennieke német professzor, ornitológus, a madarokról írott munkájában közli a szárnyas barátaink élettartamára vonatkozó ismert adatokat, köztük azt, hogy egyes házilibák megérték a nyolevan esztendő kort — ha hagyták őket. A liba eszerint az igen hosszú életű madarak közé tartozik és megközelíti a dögkeselyű életkorát (101 esztendő). De milyen kevés liba érte meg ezt a tisztes kort! Milyen kevés libát hagynak megöregedni! Életüknek nem is virágjában, hanem bimbójában ölik le őket, miután előzőleg, kiskoruktól kezdve, végigszenvedték a kötelességteljesítés egész skáláját.

Mindaz, ami a libával történik, megközelelti a gyermekkínzás és gyermekgyilkosság fogalmát. De még csak nem is ez a legigazságtalanabb ebben a szomorú és kínos libaügyben. A legkegyetlenebb mozzanat az, hogy mennyi lehetőséget rabolnak el a libától. Nyolevan évig, vagy rosszabb esetben hatvan évig élhetne békességben, harmóniában. Szabadon élhetne, ól nélkül, tömés nélkül, szabályok nélkül. Vidáman gágoghatna, fürödhetne és gilisztát meg magot szedegethetne a lúdi

kor legvégső határáig. Élvezhetné a napot és vizet, az egyszerű lelkek zavartalan boldogságában. És mindezt elveszük tőle és egyéves korában még vénnek is nevezzük. Igaz, hogy sok mindent kap cserébe rövid életéért. Kapja a kötelességteljesítés áldozatos lehetőségét, mely önmagában hordja jutalmát. Kapja a szép halált, magasabb cél (a termelő zsebe és a fogyasztó gyomra) nemes szolgálatában. Kapja a felemelő peccsenyesorsot és még emlékművet is kap : a tollából készült párnákat. Egy időben még írtak is a tollával : gyönyörű tanulmányokat a tiszta erkölesről.

A becsületes, jóézésű liba megelégszik ezzel a sorssal és nem is sejti, milyen lehetőségeket mulaszt el. De mi lenne, ha egyszer valaki közölné a libákkal az ornitológusok igazságait? Ennek még a gondolatától is libabőrös lesz az ember háta.

BIKAVIADAL

(Barcelona, 1936 július 9.)

Megbántam, hogy elmentem a bikaviadalra. Volt egy súlyos, döbbszent pillanatom a tizenötödik percben, amikor szerettem volna felugrani. Körülöttem a hétköznapi délután ráérői ültek kiterített újságpapírokon, főleg asszonyok és gyerekek. Kedélyesen indult az egész, mint valami ártatlan nyári szórakozás. Rezesbanda szólt a nagy fedetlen aréna egyik bejárata felett. Egyszerre tizenöt-húsz pincér szaladt be a porondra. Fekete nadrág, rövid fehér vászonkabát volt rajtuk. Nem tudtam, mit akarnak. Aztán kinyílt egy kis kapu és csendben, feltűnés nélkül besétált a fekete bika. Alacsony, vézna kis állat volt, nálunk Magyarországon borjúnak is gyenge, itt harci bika. Tétován hunyorgott a napfényben. A pincérek rögtön körülvették és gúnyosan rákiabáltak. Az egyik bizalmasan ráütött tenyerével a farára. A kis bika félénken hátra-

nézett és megcsóválta a fejét. A bizalmaskodó pincér keces mozdulattal elugrott, a nézőtér nevetett és tapsolt. Így kezdődött a bikaviadal. Ettől kezdve a pincérek egyre többen és egyre gyorsabban ugráltak körül a bikát. Egészen közel mentek hozzá, a szarva elé állottak, becsmérlő megjegyzéseket tettek rá hangosan. A bika láthatóan nem szerette őket és félt tőlük. Ismételten megcsóválta fejét, amit a pincérek és nézők úgy magyaráztak, mintha öklelni akarna. Ilyenkor a pincérek mindig ügyesen félreugrottak, úgy hogy a bika szarva majdnem hozzájuk ért. A nézők mind hevesebben tapsoltak és szemükben mind őszintébb izgalom csillogott. Még mindig azt hittem, hogy az egész csak tréfa. Eszembe jutottak a spanyol lapok bikaviadal-kritikái, melyeket az előbb a kávéházban átfutottam. Műértő stílusban bírálták egyes torerók teljesítményét. »Rafaelillo szokott, elegáns stílusában közeli meg a bikát. Lábtechnikája ma is tüne-
ményes, legjobb formájában van...« Így írnak ezekről a pincérekről? — kérdezem most tünődve. És melyik lehet Rafaelillo? Talán az, aki most hátat fordít a bikának, ügyesen a szarvai közé áll, úgy hogy az állat nagy lökést

ad neki a homlokával? Nem, — mondja melletttem egy szakértő — ezek még nem az igazi művészek. A nagy művész, az e s p a d a, csak később jön. De a közönség egyre izgatottabb. Kisgyerekek ülnek anyjuk ölében, elragadtatással visonganak, ujjait nyújtják a porond felé. Még mindig azt hiszem, hogy ártatlan tréfa az egész.

Ekkor egy pincér határozott léptekkel közeledik a bikához. Egy-egy pirosszalagdíszes nyíl van a kezében. A többiek félreállnak, a bika riadtan néz a közeledőre. A pincér megáll előtte és biztos tárgyilagos mozdulattal, mintha két csésze kávé tenne az asztalra, kétoldalt beleszúrja a nyakába a nyilakat. Az állat megremeg és halkan, szaggatottan elbőgi magát. Nyakából, melyből mereven állnak ki a nyilak, két hosszú csíkban csurogni kezd a vér.

Most megborzongtam. Hirtelen megértettem, hogy ez itt nem tréfa. Eszembe jutott valami, amire eddig nem gondoltam: ennek a bikának meg kell halnia. Itt fog elpusztulni előttem, néhány percen belül. Mikor a porondra lépett és a fakapu becsapódott mögötte, már megpecsételődt a sorsa: élve nem

kerül ki e napfényes körből. Nincs semmi esélye, bármit tesz, bárhogyan védekezik, bármilyen hősie, bármilyen ügyes, meg kell halnia. »Példátlan igazságtalanság« — morogtam felháborodottan és kissé túlzottan. Most már ellenségesen néztem a pincérekét, akik hónuk alól rózsaszín szalvétákat vettek elő és azokkal ijesztgették a vérző bikát. Perceről-percre újabb nyilak kerültek a nyakába, újabb keskeny vérpatakok esurogtak róla. Rémülten és ingerülten ugrálni kezdett. Néha üldözőbe vett egy-egy embert, ekkor a többiek mind nekimentek és színes kendőik lengetésével zavarba hozták. Nem tudta merre támadjon, ide-oda döfködött bizonytalanul, majd lemondóan megállt, lába remegett és lehajtotta fejét. Így ment ez még hosszú percekig. Morajlott, háborgott az egész aréna. Mikor a bika már több sebből vérzett, mikor már elég kis piros tócsa tarkította a porondot, a rezesbanda tust húzott és a nézőtér hirtelen elnémult. Az egyik ajtón belépett a főpincér. Hatalmas, rengő pocakkal büszkén lépdelt, mint egy idősebb elhízott tenorista. Vörös lepellel letakart kardot vitt kezében. Lassú, biztos léptekkel ment a bika felé, majd megállt előtte. Csend

volt most, fojtott nagy csend. Mozdulatlanul nézett farkasszemet a t o r e r o és a bika. Aztán a t o r e r o elővette kardját a kendő alól és az évszázadok óta előírt szertartásos mozdulattal a bika két válla közé dőfte. Az előírás szerint az állatnak most térdre kellett volna rogyania. Nem tette, csak megrázkódott és a kard kihullott sebéből. A közönség vad füttyben tört ki. A pocakos e s p a d a fel emelte a kardot és újra a bikába szúrta. Az állat ekkor halálos félelmében nekiugrott és feldöntötte. A többiek gyorsan odarohantak és kendőikkel elkergették a bikát. A közönség dühösen üvöltött. A kövér ember feltápáskodott a homokból és kardjával nekiesett a bikának. Ez volt az utolsó felvonás. Aprókat ugrált az állat és gyilkosa. Az utóbbi volt a fürgébb. Az állat már egészen gyenge volt, patakzott a vére és ráfröccsent a t o r e r o fehér kabátjára. A rezesbanda őrzöngő lár mába fogott. A bika mellső lábai megroggyantak, orra a homokba hanyatlott. A nagyhasú ember még egyszer belemártotta a kardot, a többiek odarohantak és kiterjesztett kendőikkel eltakarták a haldokló állatot. Már csak az látszott, hogy farka, mintha abban össz-

pontosult volna maradék életereje, kétségbe-
esetten verdesi a homokot. Aztán bejött egy
nagy ló, vaskampókat húzott és kivonszolta
a halott bikát. A közönség elégedetlenül kia-
bált a t o r e r o felé, aki nem tudta szabályo-
san és elegánsan megoldani feladatát.

De ez sem tartott soká : ismét kinyílt a
fakapu és újabb bika jött a porondra. Ekkor
felkeltünk és otthagytuk az arénát. Úgy érez-
tem, nagyon szomorú dolognak voltam tanuja.
Bizonyos, hogy a falkavadászat sem szelídebb
és emberségesebb, — de ehhez semmi közöm.
Itt egy nép szórakozik így, egy nép, melyet
szeretek. Ki tehet erről? — kérdeztem és
azokra a hatalmakra gondoltam, melyek év-
századokon át voltak felelősek e nép nevelé-
séért egészen a legutóbbi hónapokig.

Húsz év után ismét cirkuszban. Harsány és kissé rendetlen rezesbanda szól, meleg van a nagy ponyva alatt, sokan ingujjban ülnek. Mint mindig, most is frissítően hat rám az egyszerű emberek közelsége. Boldogan vegyülök el a tömegben, mely szinte felszabadultan zúg most körülöttem. Erősítő és üdítő ez a *b a i n d' h u m a n i t é*, ez az »emberiségfürdő«, mint André Gide nevezi. És maga a műsor, az ősi cirkusz-tartalom, a leg-
elemibb izgalom és a legelemibb humor váltakozása : ez is szükséges időnkint. Nem is értem, miért nem mentem gyerekkorom óta cirkuszba? A kötél-táncosok, az egyensúlyozóművészek, a légtornászok mutatványaitól eláll a lélekzetem. Minden teljesítményük merőben valószínűtlen. Általában ez a cirkusz lényege : néhány órányi valószínűtlenség. Az artisták percenként cáfolják a valóság törvényeit, főképp a nehézkedését. Mintha

rajzfilmek elevenednének meg : kétszer kettő nem négy többé, a láb nem járásra való, a hátgerincről meglepő dolgok derülnek ki, billiárdgolyók a madarak merész életét élik, merev fizikai szerekezetek rugalmasabbá válnak, megtermett emberek elnézést kérő mosollyal röpökdenek a levegőben, mint kedves és kissé szomorú szörnyetegek. Kinek van igaza, nekik vagy a realitásnak? A felelet nehéz ; a cirkusban nem is lehet megfogalmazni. Az előadás szünetében mindenesetre meglepetten állapítom meg, hogy a legtöbb ember a talpán áll, fejjel felfelé és az orrán nem tart labdákat. Úgy látszik így is lehet élni ; bár ez nem mindig kellemes.

*

Kínaiak jönnek a porondra, hat kisgyerek, egy fiatal nő, két férfi. Arcuk, mint általában a kínaiaké, finom, gondterhelt és szelíd. Egyforma ruhában vannak ; kis porcellánszobrok a Csang-Kai Sek-korszakból. Lábukat gyengéden fonják nyakuk köré, kezükben hosszú, vékony pálcák, a pálcák végén tányérok forognak. Az asszony később asztalra ül, összegubancolt végtagokkal, kibogozhatatlanul, mint egy klasszikus írásjel, mely csak a

legritkább szövegekben fordul elő. Ilyen helyzetben lassan hátrahajlik, ajkával felvesz a földről egy pohár bort és ünnepélyesen kiissza. A pálcák végén szakadatlanul forognak az egyensúlyozott tányérok, mint néma extázisba esett, tébolyult virágok. Az arcokon mozdulatlan szent mosoly. Szent és kimondhatatlanul édes, mint egy vers vagy egy illat. Pedig ezek csak artisták. Miért van az, hogy kínaiak közelében szégyenkezem, tisztátalannak, hamisnak és otrombának hiszem magam? Úgy érzem ilyenkor : legalább is ógörögnek kelene lennem, hogy elveszítem kisebbrendűségi érzésemet. Míg megbabonázottan nézem őket, eszembe jut Paul Valéry megjegyzése : míg más népek az adott durva anyagokból igyekeztek szépet formálni, a kínaiak új, művészi anyagokat teremtettek, a selymet, a lakkot, a porcellánt.

*

Egy hölgy négy lovat idomít. Az idomítás kitűnően sikerült : a lovak máris kecsesebbek, mint a hölgy. De nem keltenek örömet a szemlélőben. Álluk szorosan a szügyükhöz van szíjazva, nyakuk ettől tökéletes, de kínos

ívelést kap. Csodálatosan szép idomaik mesterkéltén mozognak az ostorpattogásra és az édeskés zenére. Aprókat lépnek, kényeskedve. Presziőz táncokat lejtene. Babits híres rokokó-dámájával ellentétben, »nem illik nekik a minét«. Időnként mélyen meghajolnak gazdájuk előtt. A tisztelet, az udvariasság, a szolgálatkészség lovasszobrai. Neobarokk lovak és ez nagyon elszomorító. A nápolyi múzeum félelmes római bronzlovaira kell gondolnom. A neobarokk ló még a neobarokk embernél is kínosabb látvány. Miért kényszerítik őket ilyen lóhoz méltatlan mutatványokra? Ha így haladunk, egyszer még megérjük, hogy arab paripák bridzselni fognak a porondon.

*

Tigris, tigris, éjszakánk
erdejében sárga láng,
mely örök kéz merte rád
szabni szörny szimmetriád?*

— kérdezem én is William Blake-kel, míg a porondon hat tigris tornázik egy fehértrikós fiatalember vezetése alatt. Blake csodálja,

* Szabó Lőrinc fordítása.

hogy a teremtő nem félt ilyen félelmes állatot teremteni. Én azt csodálom, hogy a fehértrikós ifjú tornagyakorlatokra kényszeríti e gyönyörű vadakat — és még jobban csodálom, hogy engedelmeskednek neki. Dobogókra szökkennek fel, ívelt állványokon futnak végig, karikákon ugranak át. Mivel bővölte el őket ez a modern Orfeusz? Hárfa helyett pattogó ostorral? Alig hiszem, hogy ez az eszköz mélyebb hatást tenne a tigrisekre. Magatartásuk, a neobarokk lovakéval ellentétben, cseppet sem erőltetett. Az sem látszik, mintha félnének idomítójuktól. Tudjuk, hogy a legtöbb állatot kínzással idomítják: úgy hozzák ki belőlük a nem-állati mozdulatokat, mint terroristák az üldözöttekből a hamis beismerést. De a tigriseket bajosan lehet terrorizálni. Nem néznek aggódva, megalázottan az ifjú tornatanárra. Harag jelét sem mutatják: igaz, hogy nem is kényszeríti őket nagyon tigrisietlen cselekedetekre. Néha ráfúj egy-egy állat, de inkább fölényesen, mint dühösen. Egész magatartásuk hűvös, unott, gőgösen jóindulatú. De mikor az egyik tigris a magas állványon állt, ugrásra készen és mestere odalent a feje fölé emelte a karikát, mikor farkas-

szemet néztek, mikor az egész »szörny-szimmetria« megfeszült a nagy előkészület izgalmaiban: akkor azt hittem, hogy ráugrik a fehértrikósra. Eddig minden előadás símán ért véget, de talán ez az egy kivétel lesz, drámai és véres kivétel — gondoltam elakadó lélekzettel és titkos, aljas reménykedéssel. E pillanat tűrhetetlen volt — aztán a tigris könnyedén átrepült a karikán és a helyére ment. Úgy tűnt fel, mintha alig észrevehetően vállat vont volna. És mintha mind a hatan azt gondolták volna egész idő alatt: »Miért ne tegyük meg neki ezeket az apró szívességeket, ha ragaszkodik hozzájuk; hiszen olyan gyenge és gyerekes szegény.«

*

A porondot elárasztja egy katalán család: felnőttek, kisfiúk, kislányok, trapéz-művészek, zenebohócok, egyéb bohócok. Eleinte mintha nagyon sokan volnának, később kiderül, hogy a »Dummer August«, akit mindenki elver, azonos azzal az ifjú atlétával, aki az előbb a trapézon kockáztatta életét és a tarka zenebohócok nemrég egy birkózóversenyt mutattak be »lassított felvételen«. A

gyerekek pillanatonként más ruhában hánynak cigánykereket. A legrongyosabb, legtorzabb bohóc három emelet magasságban kalimpál boszorkányos ügyességgel, félelmesen és kacagtatóan. A személyek és az élmények teljesen összekeverednek, mindenki mindenre képes és minden mozdulat egyszerre vakmerő és kómikus. Ezek a Rivals-ek. Az övék az utolsó szám, igen helyesen, mert a realitás már teljesen felbomlott, tovább úgysem lehetne menni. A legősbibb szürrealizmus az övék. Minden cselekedetük tiszta a c t i o n g r a t u i t e. Egyikük óriási brácsa-tokból miniatűr hegedűt vesz ki. Egy másik minden kérdésre csak egy szóval felel, elnyujtva és nemes pátosszal: »Eine Gita-a-are.« Egy harmadik az immár hagyományos »Akrobat, oh!« felkiáltással kommentál mindent. Időnként majomi ügyességgel és pilótabátorsággal egymás fejére ugranak. Órákig, napokig, évekig tornásznak, treníroznak egy-egy hülye és életveszélyes mozdulatért. Egész életük kegyetlen munka és acélos feszültség. »A veszélyt választják hivatásuknak« — mint Zarathusztra kötél-táncosa. Tündéri dadaizmusuk mögött céltudatos erő, fegyelem, odaadás. Gazdagon,

sokoldalúan élnek, egyszerre keltve ellentétes hatásokat. Egy kissé megközelítik a reneszánsz nagy eszményét, az »univerzális embert«. A hagyományos bohóc-típus meghatottságot, szánalmat kelt a nézőben : ők imponálnak. Ösztön és értelem hibátlanul működik náluk együtt ; szeretik a valóságot és közben kicsúfolják ; küzdők, bölesek és gyerekek egyidőben. Röviden : igazi latinok.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HALOTT GYÍK

Először azt hittük, hogy valami játékszer, amit egy gyerek elejtett és otthagyt az úton. Ezüstösen csillogott, bádognak vagy alumíniumnak véltük. Mikor egészen a közelébe értünk, felismertük. Halott gyík volt, háton feküdt a kövezetlen út porhanyó felületén, korán lehullott őszi levelek, cigarettacsutkák között. Háton feküdt és tisztán, szinte derűsen csillogott a délutáni nap fényében. Fölébe hajoltunk és sokáig néztük.

A halott gyík csodálatosan szép volt. Japán ötvösök tudnak csak ilyen tökéletes állatminiatűröket készíteni nemes anyagokból. Mintha nem is tetem lett volna, hanem apró szobor, melyet gyengéd művész cizellált egy kis állat emlékére. Nem volt hosszabb egy mutatóujjnál és nagyon vékony volt, kecses és törékeny. Benne volt még a gyíkok utánózhatatlan bájú mozdulata : az egész test egyetlen szelíd hullámvonal volt, finom harmoniájú

hajlatokkal. Négy kis lábának ujjai virágporzókra emlékeztettek. »Külsérelmi nyomokat« hasztalan kerestünk rajta. Egy fadarabkával óvatosan megfordítottuk, kissé félve, hogy másik oldalán megtaláljuk a sebet, mely elcsúfítja a műremeket. Az aggodalom felesleges volt. Sértetlen volt a háta és a feje is: tompán barnászöld felületével apró ágacsákára emlékeztetett, a mimikri örök törvénye szerint. Halálát, hogy szaknyelven szóljunk, »nem okozta külső beavatkozás«. Hirtelen érhetette a vég, egy pillanat alatt, amíg keresztülfutott a keskeny, puha úton. Még a végvonaglásra sem maradhatott ideje. Vajjon mi baja lehetett. A gyíkot is érheti szívbénulás? Nem sokáig töprengtünk efölött, éreztük, hogy nem ez a fontos.

A fontos maga a halál volt, a szép halál, mely rendkívül ritka ugyan, de mégsem lehetetlen. A halál általában elkedvetlenítő látvány. A legtöbb tetemben van valami megálázó, sőt szemérmetlen. Az élet megszűntével a test hirtelen színt vall, leplezetlenül beismeri megbízhatatlanságát, amit az utolsó percig titkolni igyekezett és gátlás nélkül felkínálja magát az enyészetnek. Szakít a for-

mával, felbomlik a stílusa, ami megbocsáthatatlan, mert stílustalanság és erkölcstelenség voltaképpen egy. »A formátlanság maga a halál« — hirdeti Settembrini úr Thomas Mann »Varázshegy«-ében. A görögök is ezt hirdették és a kínaiak is. A halálban a test »felszabadul« a forma uralma alól, melyet jobb szó híján léleknek nevezünk. Elveszti stílusát, vonalai elmosódnak, alkatrészei elhagyják egymást. Gyanusan viselkedik, a pusztulásnak áldoz, mohón és felelőtlenül siet a megsemmisülésbe.

Ilyesmire gondoltunk, míg a halott gyíkot néztük. E kis állat stílusán semmit sem rontott a halál — legalább egyelőre nem. Halottnak ugyanolyan szép volt, mint elevennek. A gyík a legszebb élőlények közé tartozik: alakja és mozgása oly harmonikus, oly légies, oly hibátlanul arányos, mint a matematika és a zene. A macskák könnyedsége az övéhez képest valóságos elefántlomhaság. Amint egy meredek falon végigeikázik, úgy érezzük, nem is az állatvilágba tartozik és legközelebbi rokonai a fűtyszó, a fénysugár, a gondolat. A halott gyík, amint ott hevert a porban, még nem veszítette el ezt a rokonsá-

got. Fölébe hajoltunk és körülbelül a következő gyászbeszédet mondtuk :

— Kis gyík, nem sajnálunk téged. Nem volt különösebb rangod a világban, nem akadtak méltatást kívánó érdemeid. Egyszerű kis gyík voltál csupán, de mégis gyönyörűen éltél és gyönyörűen haltál meg. Nem sajnálunk — tisztelünk. Az utolsó pillanat után is hű maradtál önmagadhoz. Most itt heversz szennyes hulladékok között, de ez nem bír engedékenységre. Már nem is tudsz semmiről, de még mindig kitartasz. Később utólréneked majd bizonyos elkerülhetetlen vegyi és fizikai folyamatok, de nehéz dolguk lesz veled. Nem adod olesón a stílusodat. Nincs már veszítenivalód, a végsőkéig ellenállsz. Körülötted, amíg a szem ellát, bomló és erkölestelen testek. A halál pillanatában mind dezertálnak ; sokan még előbb. Visszataszítóak, nem méltók rá, hogy egy bolygón lakjanak veled. Most elbúcsúzunk tőled, tovább kell mennünk, mert állítólag még dolgunk van. Maradj itt, amíg lehet, őrizd a formát, hirdesd az elvet. Gondoltunk rá, hogy elásunk valami tisztább és nyugodtabb helyre, friss füvek alá — de úgy-e ne tegyük? Itt hagyunk te kis emlékmű, az út

közepén, a csunya hulladékok között, hogy szembetűnjön a különbség, hogy mind lássák, akik erre járnak, hogy tanuljanak és szégyenkezzenek. Minden jót, kis gyík, köszönjük.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

81604

OSZK

Central Library of Congress

OSZK